

”SE OLIS SELLANE HYVÄ KOTISEURAKUNTA
MIKÄ PITÄÄ YHTEYTTÄ”

Yli 74-vuotiaiden kokemuksia kotiseurakunnasta

Riitta Vanhoja

Opinnäytetyö, syksy 2013

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Diakonisen sosiaalityön suuntautu-
misvaihtoehto

Sosionomi (AMK)

+ diakonin virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Vanhoja, Riitta. ”Se olis sellane hyvä kotiseurakunta mikä pitää yhteyttä”. Yli 74-vuotiaiden kokemuksia kotiseurakunnasta. Syksy 2013, 58 s., 1 liite.

Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma, Diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto. Sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tehtävänä oli tutkia ja kuvailla harvaan asutulla maaseudulla asuvien ikääntyneiden kokemuksia kotiseurakunnasta. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, millaisia merkityksiä kotiseurakunnalla on ikääntyneiden elämänkaaren aikana, sekä ikääntyneiden toiveita kotiseurakunnalle.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jonka aineistona ovat kuuden yli 74-vuotiaan, evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvan henkilön teemahaastattelut. Haastatteluissa käytettiin kerronnallista lähestymistapaa. Ne tehtiin elo- ja syyskuun aikana 2013 paikallisseurakunnassa, joka sijaitsee harvaan asutulla maaseudulla Etelä-Suomessa. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysin avulla. Tulosten esittämisessä pyrittiin siihen, että haastateltujen oma ääni tulisi kuuluviin.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että ikääntyneiden kokemukset kotiseurakunnasta liittyvät kaikkiin uskonnollisuuden ulottuvuuksiin. Niitä ovat Joachim Wachin malliin tukeutuen kirkon uskoon ja oppiin sitoutuminen, kirkon jäsenyyteen ja yhteisöön kuuluminen, kirkon toimintaan osallistuminen sekä yksityinen uskonnonharjoitus. Kaikki uskonnon ulottuvuudet liittyvät yhteen, mutta ne toteutuvat käytännössä yksittäisten henkilöiden kohdalla eri tavoin.

Tutkimuksen tuloksista selviää, että ikääntyneiden lapsuuden ja nuoruuden kokemukset kotiseurakunnasta ovat rakentaneet perustan kirkon toimintaan osallistumiselle. Aikaisemmin maaseudun kylissä oli vilkasta seurakunnan toimintaa, joka nyt on keskittynyt taajamiin. Ikääntyneiden toimintakyky vaihteli. Toiset yli 74-vuotiaat pystyivät tekemään vielä seurakunnan vapaaehtoistyötä, kun taas toisten oli vaikea liikkua kodin ulkopuolella. Yhteinen tekijä ikääntyneiden toiveille olivat henkilökohtaiset kontaktit kotiseurakuntaan. Elämän kriiseissä, erityisesti läheisen kuolemaan liittyvissä, toivottiin kotiseurakunnan tukea. Ikääntyneiden mielestä hyvä kotiseurakunta on sellainen, johon säilyy yhteys silloinkin, kun itse ei enää pysty olemaan aktiivinen. Kun ihminen tulee vanhaksi eikä oikein muista asioita tai jaksaa paljon puhua, hän kaipaa sitä, ettei häntä jätetä yksin ja seurakuntayhteyden ulkopuolelle.

Asiasanat: ikääntyneet, maaseutu, seurakunta, uskonnollisuus, paikallisyhteisö

ABSTRACT

Vanhoja, Riitta. "It would be a good home parish that kept in touch." The experiences of people over 74 years related to their home parishes. 58 p., 1 appendix. Language: Finnish. Helsinki, Autumn 2013.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work. Degree: Bachelor of Social Services.

The purpose of this study was to survey and describe elderly people's experiences related to their home parishes in remote countryside. The first aim was to study what kind of meanings the home parishes had during their life time. The second aim was to study their wishes for the home parish.

This is a qualitative study based on the data of six narrative interviews carried out in August and September 2013. The interviewees were over the age of 74 and members of the Evangelical Lutheran Church of Finland. The place was a local parish in remote countryside of Southern Finland. The research data was analyzed by using content analysis.

The results of this study indicated that elderly people's experiences on their home parishes were similar to the dimensions of religious experience. Based on Joachim Wach's pattern, the dimensions of religious experience are commitment to the faith of the Church and its doctrine, belonging to the Church, participation in Church activity and private religious observance. All the dimensions of religion are connected together but in life they are realized in different ways.

The experiences of home parishes in childhood and youth provided a basis for participation in Church activities. In the past, the parishes arranged plenty of occasions in villages but nowadays they are centered in bigger residential areas. Elderly people's ability to function varied. Some were still parish voluntary workers while the others had difficulties in moving outside their homes. The shared main wish was to maintain a personal contact with the home parish. Support in times of crises was expected. A good home parish maintains relations with elderly people even if they are not able to be active themselves. When a person is ageing, losing his memory and has no strength to talk much, he desires not to be left alone and outside the Christian community.

Keywords: elderly people, rural area, parish, religiosity, local communities

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 IKÄÄNTYNYT SEURAKUNTALAINEN MAASEUDULLA	8
2.1 Ikääntyminen elämänvaiheena	8
2.2 Ikääntyneiden hyvinvointi ja elämänlaatu	10
2.3 Seurakunta yhteisönä ja sen työ ikääntyneiden parissa	11
2.4 Diakoninen vanhustyö	13
2.5 Maaseudun erityispiirteitä	15
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	18
3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	18
3.2 Tutkimuksen aineisto	21
3.3 Tutkimusaineiston analyysi	23
3.4 Tutkimuksen eettisyys	24
4 TUTKIMUSTULOKSET	26
4.1 Kotiseurakunta lapsuuden ja nuoruuden muistoissa	26
4.1.1 Kirkkomatkat – elämys ja velvollisuus	26
4.1.2 Pyhäkoulu lasten ja varhaisnuorten kohtaamispaikkana	27
4.1.3 Rippikoulu – merkkipaalu matkalla kohti aikuisuutta	28
4.2 Kotiseurakunta aikuisen elämässä	30
4.2.1 Seurakunta elämän iloissa ja suruissa	30
4.2.2 Seurakunnan toimintaa kylillä	32
4.2.3 Kotiseurakunnalla on työntekijöidensä näköiset kasvot	34
4.3 Kotiseurakunta ikääntyneen elämässä	35
4.3.1 Yhä monessa mukana	36
4.3.2 Uskonto ikääntyneen voimavarana	38
4.3.3 Tuntematon diakoniatyö	41
4.4 Ikääntyneen toive kotiseurakunnalle: yhteydenpito	42
5 KOTISEURAKUNTA JA IKÄÄNTYNYT TUTKIMUKSEN VALOSSA	46
5.1 Kotiseurakunta ikääntyneen elämänkaaren aikaisemmassa vaiheessa ..	46
5.2 Kotiseurakunta ikääntyneen nykyisessä elämäntilanteessa	47
5.3 Ikääntyneen toiveet kotiseurakunnalle	49

5.4 Diakoniatyö ikääntyneen tukena.....	50
6 POHDINTA	52
LÄHTEET.....	54
LIITE	58

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössäni tutkin ja kuvaan ikääntyneiden kokemuksia kotiseurakunnasta harvaan asutulla maaseudulla. Tutkimusmenetelmäni on laadullinen sisällönanalyysi ja aineistonkeruumenetelmäni kerronnallinen teemahaastattelu. Tutkimuksen aineistona ovat kuuden yli 74-vuotiaan henkilön haastattelut. Vuonna 2012 diakonian asiakkaista 24,0 % kuului ikäryhmään yli 74-vuotiaat (Kiiski 2013,12). Keräämäni aineiston pohjalta kuvaan, millainen merkitys kotiseurakunnalla on ollut ikääntyneiden lapsuudessa, nuoruudessa ja aikaisemmin aikuisiällä sekä millainen se oli haastateltujen sen hetkisessä elämäntilanteessa. Kuvaan myös ikääntyneiden kotiseurakuntaan kohdistuvia toiveita.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnat käyttävät tiedotuksessaan yleisesti sanaa kotiseurakunta. Kirkkolain (1993) mukaan kirkon jäsen on sen seurakunnan jäsen, jonka alueella hänellä on kotikunta. Kotiseurakunta määräytyy siis asuinpaikan mukaan. Opinnäytetyössäni etsin sanan kotiseurakunta syvempiä merkityksiä: miten kotiseurakunta paikallisyhteisönä ja mahdollisena henkisenä ja hengellisenä voimavarana näyttäytyy ikääntyneiden puheessa.

Kiinnostukseni kohdistuu erityisesti maaseudulla asuviin ikääntyneisiin. Lea Rättyän (2009) tutkimuksessaan haastattelemat diakoniatyöntekijät olivat huolissaan harvaan asuttujen alueiden ja syrjäseutujen asukkaiden palveluiden säilymisestä. Pelättiin, että autioituviin kyliin jäävät asukkaat ovat entistä iäkkäämpiä, sairaampia ja yhä enemmän oman onnensa varassa. Rättyä viittaa useisiin tutkimuksiin, jotka osoittavat alueellisten erojen kasvaneen. Kuntien talouden kiristyessä palveluiden ylläpitäminen vaikeutuu sellaisilla maaseutumaisilla alueilla, jotka kamppailevat muuttotappioiden ja alhaisen syntyvyyden kanssa. Pitkääaikaissairauksia potevat ihmiset ovat kaikkein epätasa-arvoisimmassa asemassa. Heikoimmassa asemassa olevat syrjäytyvät palveluista, vaikka juuri heidän auttamisensa on sosiaali- ja diakoniatyön keskeisin tehtävä. Ihmisillä on vaikeuksia selvittää byrokraattisessa palvelujärjestelmässä. Diakoniatyön ytimessä on ihmisen kohtaaminen, joten se on vapaampaa kontrollista ja tehokkuusvaatimuksista kuin sosiaali- ja terveydenhuolto. (Rättyä 2009, 131–132.)

Opinnäytetyöni tavoitteena on saada ammatillisesti hyödynnettävissä olevaa tietoa ikääntyneiden suhteesta kotiseurakuntaan harvaan asutulla maaseudulla. Lähtökohtana ja työn tärkeimpänä sisältönä ovat haastateltujen omat kertomukset kotiseurakunnan merkityksestä elämänkaaren eri vaiheissa. Toiveeni on, että olen pystynyt kuvaamaan nämä kertomukset tavalla, joka auttaa ymmärtämään ikääntyneiden odotuksia ja suhdetta kotiseurakuntaan.

Sekä diakonia- että sosiaalityössä on tärkeää, että työntekijä tutustuu paikalliseen kulttuuriin ja alueella asuviin ihmisiin sekä seuraa siellä tapahtuvia muutoksia. Tämän tiedon varassa on mahdollista suunnitella työn tavoitteita, painopistealueita ja työmenetelmiä alueen tarpeita vastaaviksi. On eri asia olla työssä suurkaupungissa ja maaseudulla. Tiedon merkitys korostuu erityisesti harvaan asutulla maaseudulla tehtävässä vanhustyössä, joka on resurssien vähetessä vaarassa jäädä marginaaliin. Uskon opinnäytetyöni hyödyttävän tällaisessa työssä toimivia työntekijöitä ja siihen suuntautuvia opiskelijoita.

2 IKÄÄNTYNYT SEURAKUNTALAINEN MAASEUDULLA

2.1 Ikääntyminen elämänvaiheena

Ikääntyminen on yleisessä kielenkäytössä ja monissa tutkimuksissakin käytetty neutraaliksi koettu vastine sanalle *vanheneminen*. Samoin käytetään sanaa *ikääntynyt* korvaamaan sanoja *vanha* tai *vanhus*. Kirjailija Merete Mazzarella (2001,16) tosin väittää, että jollei vanhenemistä pidetä häpeänä, ei kiertoilmaisuja tarvita.

Kehityspsykologiassa on tutkittu vanhenemisen vaikutuksia persoonallisuuteen. Tunnetuimpia tutkimuksen perustana käytetyistä teorioista on Erik H. Eriksonin psyko-sosiaalisen kehityksen vaiheteoria, jonka mukaan ihminen siirtyy kehitysvaiheesta toiseen sille tyypillisen kriisin onnistuneen ratkaisemisen kautta. Viimeinen kahdeksasta vaiheesta sijoittuu vanhuuteen ja siinä on kyse *minän integraatiosta eli eheydestä*. Vastakohtana on epätoivo. Kriisin onnistunut ratkaisu tarkoittaa, että ihminen hyväksyy oman elämänsä kaikkine vaiheineen. Vanheneva ihminen katselee elämäänsä taaksepäin ja miettii sen kulkua ja merkityksellisyyttä sekä tekemiensä ratkaisujen mielekkyyttä. Jos hän pystyy hyväksymään eletyn elämän, hän saavuttaa minän eheyden. Tähän eheyteen kuuluu myös elämän rajallisuuden hyväksyminen. Eriksonin teoriassa viimeinen vaihe nähdään psyykkisen kehityksen huipentumana ja se on lähellä käsitettä vanhuuden viisaus. Epäonnistuminen kriisin ratkaisemisessa sitä vastoin johtaa epätoivoon, joka johtuu tunteesta, että elämä on loppumassa liian aikaisin ja jäämässä keskeneräiseksi. Tähän liittyy myös kuolemanpelkoa. (Nurmi ym. 2006, 234.) Erikson väitti muista psykoanalytikoista poiketen, että persoonallisuus kehittyy koko elämän ajan, eikä määräydy pohjimmiltaan lapsuuden kokemusten perusteella (Stuart-Hamilton 2003, 135).

Biologisena ilmiönä *vanheneminen* voidaan määritellä niin, että se on iän mukana seuraava fysiologisten toimintojen lisääntyvä huononeminen, joka johtaa vähentyneeseen stressinsietokykyyn ja kasvavaan sairastumisalttiuteen (Portin 2003, 303). Vanheneminen on osa ihmisen jatkuvaa kehitystä, muutosprosessin

viimeinen vaihe. Vanhaksi ei tulla yhdessä yössä, vaan keski-ikä vaihtuu vanhuuteen vähitellen eikä tarkkoja rajoja voida määritellä. Objektivistia mittaria, jolla pystyttäisiin osoittamaan, milloin ihminen on vanha, ei liene olemassa. *Kronologinen ikä* kertoo ihmisen iän vuosina, mutta siitä ei voida päätellä paljonkaan esimerkiksi henkilön fyysisestä tai psyykkisestä kunnosta. *Sosiaalinen ikä* tarkoittaa yhteiskunnan odotuksia siitä, miten ihmisen tulisi käyttäytyä ja millaisia asenteita hänellä tulisi olla tietyssä kronologisessa iässä. Nämä odotukset ovat eri kulttuureissa erilaisia. (Stuart-Hamilton 2003, 17–19.) Jyrkämä (2008, 279) viittaa Pamela Amossiin ja Stevan Harrelliin, joiden mukaan jokaisella yhteiskunnalla on nimettynä vanhojen ihmisten sosiaalinen kategoria – kronologisesti, fysiologisesti tai sukupolvittain. Tähän ryhmään kuuluvilla on erilaiset oikeudet, velvollisuudet, etuisuudet ja rajoitukset kuin ne, joista heitä nuoremmat nauttivat tai kärsivät. Olla vanha tai ikääntynyt ei merkitse samaa edes samassa yhteiskunnassa sen eri historiallisina ajanjaksoina.

Gerontologit eli vanhuuden tutkijat ajoittavat yleisimmin vanhuuden alkamisajankohdaksi eli *kynnysiäksi* 60–65 vuoden iän, jolloin useimmilla ihmisillä alkaa ilmetä enenevässä määrin vanhenemisen merkkejä. Yli 65-vuotiaiden kohdalla puhutaan *kolmannesta iästä*, jolla tarkoitetaan aktiivista ja itsenäistä elämänvaihetta. *Neljäs ikä* tarkoittaa vanhuuden vaihetta, jossa aletaan olla yhä enemmän riippuvaisia ympäristön tarjoamasta tuesta. (Stuart-Hamilton 2003, 17–19.) Käsitelmäni on, että tätä noin 80–85 vuoden iässä alkavaa elämänvaihetta, jonka aikana toimintakyky väistämättä heikkenee, pidetään yleisesti ”varsinaisena” vanhuutena.

Ikääntyneillä voidaan siis tarkoittaa ihmisiä 60-vuotiaista yli satavuotiaisiin. He muodostavat Suomessa kasvavan väestöryhmän, joka on suuri ja eriytynyt. Ääripäitä edustavat Espanjan aurinkorannikolla talviaan viettävät seniorikansalaiset ja toisaalta pitkäaikaissairaiden osastoilla vuoteeseen hoidettavat potilaat. Ikääntyneet ovat ominaisuuksiltaan, elämäntilanteiltaan, taustoiltaan ja tuntemuksiltaan heterogeeninen ryhmä, jonka elämää ja olemista ei voida teemoittaa tai tulkita vain yhden ikääntymiskuvaston tai viitekehyksen mukaisesti. (Jyrkämä 2008, 269–270.) Tässä opinnäytetyössä haastatellut olivat yli 74-vuotiaita, 1920–1930-luvuilla syntyneitä henkilöitä. Kaikki asuivat itsenäisesti omissa ko-

deissaan ja tarvitsivat vain vähän tai eivät lainkaan kunnan tukipalveluita. On luontevaa puhua heistä ikääntyneinä.

2.2 Ikääntyneiden hyvinvointi ja elämänlaatu

Hyvinvointi on perinteisesti määritelty jakamalla sen osatekijät kolmeen kokonaisuuteen: terveyteen, materiaaliseen hyvinvointiin sekä koettuun hyvinvointiin. Kun puhutaan esimerkiksi 2000-luvulla suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneesta hyvinvointierojen kasvusta, tarkoitetaan yleensä kahteen ensimmäiseen ryhmään kuuluvia asioita, kuten väestöryhmien välisiä eroja sairastavuudessa, elinoloissa ja toimeentulossa. Yhteiskunnan hyvinvointia mitataan bruttokansantuotteella. Talouden kasvu ei kuitenkaan yksin riitä turvaamaan kansalaisten hyvinvointia. Sen jälkeen, kun on saavutettu tietty, perustarpeet turvaava elintaso, tärkeämmiksi tekijöiksi nousevat terveys ja koettu hyvinvointi. *Koetun hyvinvoinnin* tekijöitä ovat ihmissuhteet ja osallisuus, ympäristö, arvonanto ja oikeudenmukaisuus yhteisössä sekä mielekäs tekeminen. Ihmisen tyytyväisyys elämäänsä riippuu terveydestä ja materiaalisesta hyvinvoinnista, mutta myös hänen oletuksestaan, millainen hänen terveytensä tai materiaalisen hyvinvointinsa tulisi olla. Ihminen vertaa asemaansa yleensä siihen yhteisöön ja sen odotuksiin, jossa hän elää. Vaatimatonkin elintaso koetaan tyydyttäväksi, mikäli se vastaa ympäröivän yhteisön elintasoja. Samoin hyväkuntoinen ikääntynyt kokee terveytensä hyväksi, vaikka iän tuomia vaivoja olisikin. Koetun hyvinvoinnin tutkimus liittyy elämänlaadun tutkimusperinteeseen. Siinä korostuu ajatus, että ihmisen oma kokemus hyvinvoinnistaan perustuu kokonaisvaltaiseen arvioon elämästä ja sosiaalisesta tilanteesta. Kattava kuva hyvinvoinnista syntyy, kun yhdistetään erilaiset sosio-ekonomiset mittarit ihmisen omiin kokemuksiin ja arvioihin. (Vaarama, Moisio & Karvonen 2010, 11–14.)

Gerontologisessa *elämänlaadun* tutkimuksessa viitataan usein Lawtonin malliin, jonka mukaan ikääntyneiden elämänlaadulle ovat tärkeitä toimintakyky, psyykinen hyvinvointi, koettu elämänlaatu ja objektiivinen asuin- ja elinympäristö. Ikääntyneiden toimintakyky heikkenee yleensä vähitellen jonkin rappeuttavan pitkäaikaissairauden takia. *Toimintakyvystä* puhuttaessa ei kuitenkaan pidä

keskittyä vain fysiologisiin muutoksiin, vaan se on ymmärrettävä moniulotteisena kokonaisuutena, jonka osatekijät vaikuttavat toisiinsa. Toimintakyvyssä voi tapahtua muutoksia myös psyykkisten ja sosiaalisten tekijöiden tai elämänkriisien, esimerkiksi puolison menettämisen, seurauksena (Eloranta & Punkanen 2008, 18). Lawtonin malliin sisältyy ajatus, että ikääntyneen toimintakyvyn alentuessa ympäristön vaikutus elämänlaatuun korostuu. Ympäristö joko tukee tai vaikeuttaa ikääntyneen elämää. (Vaarama, Luoma & Ylönen 2006, 104–105.)

Vaarama ym. (2006, 107–108) ovat koonneet gerontologiaan liittyvästä kirjallisuudesta *ikäntyneiden hyvinvointiin ja elämänlaatuun vaikuttavia tärkeitä tekijöitä*. Niitä ovat sosioekonomiset tekijät kuten koulutus, tulot ja asumistaso. Yksilötekijöitä ovat ikä, terveys, kognitio ja tunne-elämään liittyvät seikat. Elämänlaatuun vaikuttavat myös elämänmuutokset, kuten traumaattiset tapahtumat. Yksinasuminen, asunnon esteettömyys, naapurusto ja liikenneyhteydet ovat asuin- ja elinympäristöön liittyviä tekijöitä. Ikääntyneille sosiaali- ja terveystalujen tarpeiden mukainen saatavuus on oleellisen tärkeää. Hyvinvointia lisäävät myös henkilökohtainen itsemääräämisoikeus ja valinnan mahdollisuus. Vapaa-ajan aktiviteetit, liikunta ja muut harrastukset, tai merkityksellinen työ, kuten läheisapu, antavat sisältöä elämään. Psyykkiseen hyvinvointiin vaikuttavat yksinäisyyden tai onnellisuuden kokemukset. Subjekttiivinen elämänlaatu ilmenee siinä, miten tyytyväinen ikääntynyt on omaan elämäänsä. Kuopio 75+ -tutkimus vahvasti ajatusta siitä, että mitä uskonnollisempi ikääntynyt oli, sitä tyytyväisempi hän oli elämäänsä (Kivikoski & Kivikoski 2009, 17).

2.3 Seurakunta yhteisönä ja sen työ ikääntyneiden parissa

Seurakunnalla tarkoitan tässä opinnäytetyössä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntaa. Kirkkolain (1993, 3:2) mukaan kirkon jäsen on sen seurakunnan jäsen, jonka alueella hänellä on kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta ja siellä oleva asuinpaikka. *Kotiseurakunnalla* tarkoitan tässä opinnäytetyössä seurakuntaa, johon kirkon jäsen kuuluu tai on aikaisemmin kuulunut. Seurakunta tai kirkko on instituutio, jolla on omat hallinnolliset rakenteensa ja toimintatansa. Sen lisäksi on oleellisen tärkeää muistaa, että seurakunta on aina ole-

mukseltaan hengellinen yhteisö. Kotiseurakunnan ydin ei voi olla sen hallinnollinen rakenne, vaikka rakenteet joko tukevat tai hajottavat yhteisöjä. Kotiseurakunnan ydin on sen tarjoama hengellinen koti, yhteisö. Kodin tulisi olla paikka, jossa ihmistä rakastetaan ja hänestä välitetään.

Seurakunnat toteuttavat Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tehtävää paikallistasolla. Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategia vuoteen 2015. Strategiaan liittyvässä työryhmän mietinnössä määritellään kirkon tehtävä seuraavasti:

Kristillinen kirkko on olemassa, jotta meissä syntyisi usko pyhään kolmiyhteiseen Jumalaan ja rakkaus lähimmäisiimme. Jumala loi ihmisen toteuttamaan rakkauden kaksoiskäskyn vaatimusta: rakastamaan Jumalaa yli kaiken ja lähimmäistään niin kuin itseään. Maailmassa on aina ollut ihmisiä, joiden elämää on kantanut usko ja jotka ovat tunnustaneet Luojansa tahdon hyväksi ja oikeaksi.

Strategiassa todetaan, että kirkolle kristittyjen yhteisönä on sen historian alusta saakka ollut tunnusomaista keskinäinen yhteys, osallisuus. Ihmiset liittyy toisiinsa yhteinen usko, joka on yhteyttä Kristuksessa. Yhteiset jumalanpalvelukset ja yhteinen ateria, ehtoollinen, sekä keskinäinen huolenpito ovat tämän yhteyden näkyviä merkkejä. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2007, 3.)

Kristillinen kirkko on aina olemukseltaan *hengellinen yhteisö*, joka tahtoo vastata ihmisten hengelliseen etsintään. Se ei ole suljettu yhteisö vaan avoin kaikille ja toimii vuorovaikutuksessa ympäröivän maailman kanssa. Kirkon tehtävä on kutsua ihmisiä pelastukseen. Usko Kristukseen merkitsee synnin rikkoman Jumala-yhteyden palautumista ja rohkeutta luottaa Raamatun Jumalan armoon. Jumala odottaa luoduiltaan uskon synnyttämiä hyviä tekoja. Ollakseen *osallisuuden yhteisö* kirkon on kehitettävä toimintaansa siten, että mahdollisimman moni löytää paikkansa kirkossa elämäntilanteesta riippumatta. Tämä tarkoittaa toimintaympäristön ja siinä tapahtuvien muutosten huomioon ottamista. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2007, 3–4.)

Yhteenvetona Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö -strategiassa todetaan, että kirkon elämä ja tulevaisuus ovat kiinni siitä, toteutuuko kirkon perustehtävä. Se on aikojen saatossa muuttumaton. Kirkossa ja seurakunnissa tehtävän työn

kaikki tulokset eivät ole inhimillisesti mitattavissa. Sen työtä ei voida kehittää kestäväällä tavalla reagoimalla ainoastaan ulkoisiin paineisiin. Toisaalta välinpitämätön suhtautuminen seurakunnan toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin voi johtaa työn sisäänpäin käpertymiseen ja laitostumiseen. Pohjimmiltaan kirkon uudistumisen tunnustetaan tapahtuvan vain Jumalan armon avulla. Muutoksen mahdollisuus kuuluu seurakuntaan osallisuuden yhteisönä, jossa toteutuvat usko armolliseen Jumalaan, osallisuus pelastukseen ja toiminta lähimmäisten hyväksi. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2007, 44–46.)

Kirkon vanhustyön strategian 2015 mukaan *kirkon vanhustyö* pohjautuu kristilliseen ihmiskäsitykseen: ihminen on ikään tai sosiaaliseen asemaan katsomatta ainutlaatuinen ja arvokas Jumalan luomana ja hänen kuvanaan. Kirkko haluaa toimia sekä vanhusten että vanhusten parissa tehtävän työn arvostuksen nostamiseksi. Vanhukset ovat tärkeitä kristillisen perinteen ja elämäkokemuksen siirtäjiä nuoremmille sukupolville ja heidän kokemustaan tulisi hyödyntää seurakuntatyössä. Vanhustyön kuuluu olla näkyvä osa jokaisen seurakunnan perustyötä. Siihen sisältyy vanhusten hengellisen elämän hoitaminen ja tuen, avun sekä yhteisöllisyyden tarjoaminen. Seurakunta eri työalojensa ja vapaaehtoistyön kautta tuo vanhusten elämään turvallisuutta, yhteisöllisyyttä ja toisesta ihmisestä välittämistä. Vanhuudessa elämän rajallisuus tulee todelliseksi ja silloin kristillinen usko iankaikkiseen elämään voi tuoda toivon näköaloja. Koska seurakunnat Suomessa ovat hyvin erilaisia, vanhustyötä on toteutettava paikallinen toimintaympäristö huomioon ottaen. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2005, 5–7, 26.) Pienissä maaseutuseurakunnissa, jotka ovat usein väestöltään vanhusvoittoisia, on perusteltua käyttää diakoniseen vanhustyöhön paljon työaikaa (Kiiski 2013, 28).

2.4 Diakoninen vanhustyö

Kirkkojärjestyksen (1991, 4:3) mukaan seurakunnan ja sen jäsenten tulee harjoittaa *diakoniaa*, jonka tarkoituksena on kristilliseen rakkauteen perustuva avun antaminen erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta. Laissa kiinnittää huomion kaksi asiaa. Ensiksi: diakonian harjoittamista ei lain

mukaan ole säilytetty yksin diakonian viranhaltijan hartioille, vaan sen toteuttamiseen velvoitetaan sekä kaikki seurakunnan työntekijät että seurakuntalaiset. Toiseksi: diakonisen avun tulee kohdentua erityisesti heikoimmassa asemassa oleviin. Seurakunnan jumalanpalvelus ja siihen kuuluva ehtoollisen vietto on paikka, jossa Jumala palvelee ihmistä. Tästä osallisuudesta Jumalaan ja yhteydestä toisiin ihmisiin voi saada sen voiman, jonka varassa palvellaan ihmisiä: jaetaan sitä, mitä itse on saatu. Seurakuntadiakonian tavoitteena tulisi olla diakoniaseurakunta, keskinäisen huolenpidon yhteisö.

Diakoniselle vanhustyölle ei ole yleispätevää määritelmää, mutta se etsii niitä ikääntyneitä, joita muu apu ei tavoita. Kotikäyntityön kautta on mahdollista tavoittaa vanhukset, jotka ovat jäämässä seurakunnan ja yhteiskunnan palvelujen tai lähimmäisavun ulkopuolelle. Diakonisen vanhustyön tehtävänä on kiinnittää huomiota erityisesti syrjäytymisriskissä oleviin vanhuksiin sekä nostaa heidän tilannettaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2005,12,18.) Diakoninen vanhustyö keskittyy niihin, joiden on vaikeaa tulla mukaan seurakunnan yleiseen toimintaan. Diakonian apu on erityisen tärkeää vanhuksen elämän muutosvaiheessa. Tällaisia ovat leskeytyminen, oma tai läheisen sairastuminen, muutto kotoa, vaikeudet sopeutua uuteen asuinyhteisöön, dementoituminen, uupuminen omaishoitajana tai jokin muu vaikea, ahdistava tai kriittinen tapahtuma. Liikuntakyvyn menetys aiheuttaa usein yksinäisyyttä ja masentuneisuutta. Tarvitaan etsivää kotikäyntityötä, ja se edellyttää verkostoitumista muiden toimijoiden, erityisesti kunnan kotipalvelun kanssa. (Gothóni & Jantunen 2003, 122.) Diakoniatyöntekijät kaipaavat lisäresursseja eniten vanhustyöhön, koska tulevaisuudessa vanhusten määrä kasvaa. Monien ikääntyneiden omaiset asuvat etäällä, mikä harventaa yhteydenpidon mahdollisuuksia ja lisää kotikäyntityön tarvetta. Ongelmana on, että kiireisellä työntekijällä ei ole riittävästi resursseja paljon aikaa vaativaan kotikäyntityöhön. (Kiiski 2013, 32.) Kotikäyntityöhön panostamisessa voi olla myös kysymys työntekijöiden erilaisista näkemyksistä, mikä on kotikäyntityön arvo. Onko se ammatillista työtä syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja yhteisön rakentamiseksi vai turhanpäiväistä pullakahvittelua? Työmuotojen valinnan tulisi perustua ammatilliseen arviointiin siitä, millä menetelmällä eri tilanteissa olevien ihmisten hätään ja tarpeeseen vastataan parhaiten. (Gothóni 2009, 39.)

Vanhusten yksinäisyys on yksi vanhustyön suurista haasteista. Laajan suomalaisen tutkimuksen mukaan kotona asuvista ikääntyneistä 39 % kärsii yksinäisyydestä ainakin toisinaan ja 5 % usein tai aina. Maaseudulla yksinäisyyden kokemus on yleisempää kuin kaupungissa. (Routasalo 2009, 184.) Yksinäisyyden arvellaan olevan vakava ja terveyttä uhkaava tekijä noin 10 %:lle ikääntyneistä (Tiikkainen 2006, 16). Suuri osa suomalaisista ikääntyneistä asuu yksin. Yksinäisyyden kokemiselle altistavat paitsi konkreettinen seuran puute myös sairaudet, toimintakyvyn heikkeneminen, ikätovereiden puute ja merkityksellisten sosiaalisten ja yhteisöllisten roolien puute. Yksinäisyyteen voi liittyä surua eletyn elämän menetyksistä ja pettymyksistä, ikävöintiä ja tyhjyyden tunnetta. Ne ovat normaaliin elämään kuuluvia tunteita, mutta ikääntyneellä ei välttämättä ole enää voimavaroja niiden käsittelemiseen. Vaikeampia tunteita ovat tarkoituksettomuuden, ulkopuolisuuden, arvottomuuden ja hylätyksi tulemisen kokemukset. Nämä tunnekokemukset muodostavat sillan, joka johtaa yksinäisyydestä syvään masennukseen, fyysisiin sairauksiin ja jopa ennenaikaiseen kuolemaan. (Saarenheimo 2003, 104–106.) Yksinäisyys aiheuttaa paitsi rahalla mitaamatonta inhimillistä kärsimystä myös sosiaali- ja terveystenon kasvua. Siksi on erittäin tärkeää etsiä keinoja, joiden avulla voidaan lievittää ikääntyneiden yksinäisyyttä.

Lindqvistin (2002, 254) mukaan uskonnossa tiivistyy ihmiskunnan syvintä henkistä perintöä, joka auttaa ihmistä näkemään itsensä ainutkertaisena yksilönä ja samalla osana elämän suurta kokonaisuutta. Liittyminen johonkin itseä suurempaan auttaa ikääntynyttä käsittelemään ulkopuolisuuden tunteita. Diakonisen vanhustyön tehtävänä on etsiä keinoja yksinäisyyden lievittämiseen. Seurakunnan työntekijöineen ja jäsenineen tulisi pitää huolta, ettei kukaan jää tahtomattaan seurakuntayhteyden ulkopuolelle.

2.5 Maaseudun erityispiirteitä

Vuonna 2006 tehty maaseutualueiden luokittelu jakaa Suomen maaseudun kolmenlaisiin alueisiin. Niitä ovat *kaupunkien läheinen maaseutu*, *ydinmaaseutu* ja *harvaan asuttu maaseutu*. Vuonna 2009 väestöstä 36 % asui maaseudulla.

Kaupunkien läheinen maaseutu on parhaiten kehittyntä aluetta, koska sen asukkailla on mahdollisuus käydä työssä lähikaupungeissa, ja sen maatalous- ja muilla yrittäjillä on monipuoliset lähimarkkinat. Ydinmaaseutu on tyypillistä alkutuotantoaluetta, jolle on sijoittunut erikoistuneen alkutuotannon keskittymiä sekä jonkin verran teollisuutta. Harvaan asuttua maaseutua on erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa. Alueen maatalous keskittyy yhä suurempiin, kaukana toisistaan oleviin yksiköihin, jolloin niiden työllisyyttä ja yhteisöllisyyttä luova vaikutus heikkenee. Harvaan asutulle maaseudulle on tyypillistä huonon kehityksen kierre: työpaikkojen väheneminen, nuorten poismuutto, palvelujen kaikkoaminen, ikääntyminen ja kuntien heikko taloudellinen tilanne. Harvaan asutulla maaseudulla on kuitenkin myös elinvoimaisia kyliä ja kuntia. Alueen vahvuuksia ovat puhdas, turvallinen ympäristö, luonnonvarat, maisema ja maaseudun elämäntilanne. (Ponnikas, ym. 2011, 9–11.)

Susanna Hyväri (2008, 11) määrittelee *paikkasidoksen* fyysisen ympäristön ja sosiaalisuuden väliseksi vuorovaikutukseksi, joka syntyy fyysisestä kohtaamisesta, kasvokkaisuudesta vuorovaikutuksesta ja samassa ajassa ja tilassa elämisestä. Maaseudun ja kaupunkien elämäntavat ovat yhtenäistyneet lisääntyneen muuttamisen, liikkumisen ja tiedonvälityksen seurauksena. Tämä yhtenäistyminen aiheuttaa vaikeuksia niille, jotka haluaisivat säilyttää ja kehittää paikkasidoksille rakentuvaa kulttuurista yhteisöllisyyttä ja identiteettiä. Vahva paikkasidos tarkoittaa tietoisuutta omista juurista ja halua kiinnittyä kotiseutuun tai valittuun asuinpaikkaan. Se on kiintymistä paikkaan, maisemiin ja ihmisiin. Jatkuvan muutoksen kohteena oleviin paikkoihin on vaikea kiinnittyä ja sitoutua missä elämänvaiheessa tahansa. (Hyväri 2008, 142–145.) Seurakuntien yhdistyminen yhä suuremmiksi kokonaisuuksiksi on haaste paikallisten, toimivien yhteisöjen säilymiselle.

Ei voida sanoa, että maalla eletään yhteisöllisesti ja kaupungissa yksilöllisesti, vaan että yhteisöllisyyden muodot vaihtelevat. Maaseudulla yhteisöllisyyden taustana on pientiloille perustunut elinkeinorakenne, joka vaatii yhteistyötä ja perheen ja suvun jatkuvuutta. Maaseutukulttuurissa yhteisön jäsenillä on perinteisesti ollut monia tehtäviä ja rooleja. Yksilölliset ratkaisut on pyritty tekemään ryhmien kokonaisuutena huomioon ottaen, ja toisaalta yhteisö on tukenut yksilön

toimintaa. Nämä yhteisösuhteet ovat maalla kasvaneille yhä merkityksellisiä, vaikka perhe-, suku- ja kyläyhteisöt ovat perustavasti muuttuneet. Elämä on muuttunut ydinperhekeskeisemmäksi. (Hyväri 2008, 149.) On tärkeää ottaa huomioon, että samaan paikallisyhteisöön kuuluvilla ikä- ja sukupolviryhmillä voi olla erilainen suhde asuinalueeseensa. Eri sukupolvet voivat elää hyvin erilaisissa maailmoissa suhteessa paikkaan. (Hyväri 2008, 19.)

Paikkasidos on paikallisyhteisön hyvinvoinnin osatekijä. Koettua hyvinvointia on vaikea tulkita ilman paikallistuntemusta. Laadullisella tutkimuksella voidaan kerätä tietoa tavoista, joilla ihmiset antavat merkityksiä paikallisyhteisöjen elämäntavoille. Jos paikkasidoksen merkitys hyvinvoinnille otetaan vakavasti, on tuettava paikallisyhteisöjen säilymistä, jatkuvuutta ja kehittymistä. Kulutusmarkkinoiden luomat, jatkuvasti vaihtuvat ja paikallisuudesta täysin irtaantuneet elämäntyyli- ja elämäntavat voivat aiheuttaa juurettomuutta ja kasvavaa riskiä hyvinvoinnin peruspilareiden murtumisesta. Jos paikkasidos, asuinpaikkaan ja paikallisyhteisöihin kiinnittyminen, on hyvinvoinnin kokemisen kannalta keskeistä, miten sitä voitaisiin edistää hyvinvointipolitiikan keinoin? (Hyväri 2008, 152.) Paikallisseurakunnilla on maaseudulla pitkät perinteet yhteisön elämää kannattelevina tekijöinä. Seurakunnan toimintaa suunniteltaessa on hyvä pysähtyä katsomaan myös taaksepäin. Löytyykö sieltä unohdettuja toimintatapoja, jotka olisivat yhä käyttökelpoisia seurakuntalaisten palvelemisessa?

Kirkon maaseutustrategian (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2008, 11, 12) mukaan kirkko haluaa, että maaseudulla asuvat ihmiset eivät syrjäydy palvelujen tason, etäisyyksien, koulutus- ja kulttuuritarjonnan tai tulojen alhaisuuden vuoksi. Suurin osa kirkon toimintaa on paikallista, mikä edellyttää seurakunnan sisäistä valppautta nähdä ihmisten tilanne. Paikallisseurakunnan tapaa palvella alueensa asukkaita tulee etsiä yhdessä heidän kanssaan ja heitä kuunnellen. Tärkeät kysymykset toimintaa suunniteltaessa ovat ”Keitä varten?” ja ”Kenen kanssa?”

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

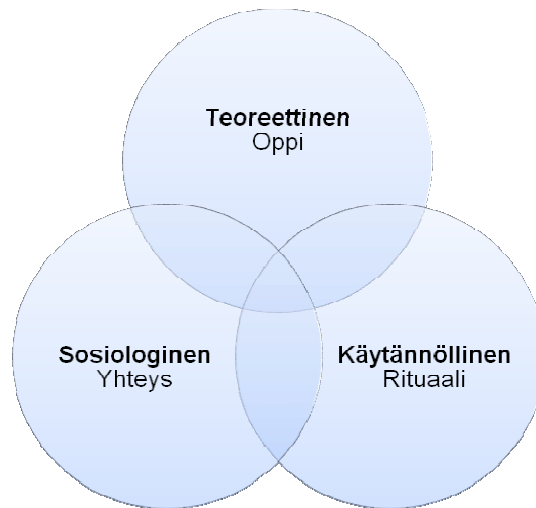
Opinnäytetyöni on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen avulla pyritään tutkittavan ilmiön kuvaamiseen, syvälliseen ymmärtämiseen ja mielekkään tulkinnan antamiseen. Laadulliseen tutkimukseen perustuva päätely on usein induktiivista eli yksittäisistä havainnoista edetään tuloksiin. Laadullinen tutkimus on kiinnostunut ihmisten kokemuksista, kuvaa niitä ja jäsentää niitä tutkimustehtävän mukaisesti. Tutkija kerää aineistoa haastattelemalla tai havainnoimalla ja on itse tiedonkeruun ja analysoinnin tärkein instrumentti. Tutkimusaineisto voi sisältää sanoja, kuvia tai tekstejä. Laadullinen tutkimus ei ole arvovapaata, koska tutkijan rooli ei ole ulkopuolisen vaan osallistujan ja mukana olijan rooli suhteessa informantteihin. Tutkija ei kuitenkaan saa sekoittaa omia arvojaan, asenteitaan tai uskomuksiaan tutkimustuloksiin. Objektivisuus syntyy subjektiivisuuden tiedostamisesta ja oikeiden menettelytapojen valinnasta tutkimusprosessin eri vaiheissa. (Kananen 2008, 24–28.)

Opinnäytetyön tehtävänä on tutkia ja kuvailla harvaan asutulla maaseudulla asuvien yli 74-vuotiaiden kokemuksia kotiseurakunnasta.

Koska opinnäytetyöni tehtävänä on kuvailla ikääntyneiden kokemuksia kotiseurakunnasta, liittyy näihin kokemuksiin keskeisesti *uskonnollisuus*. Se tarkoittaa uskonnon ilmenemistä yksityisten ihmisten tai yhteisöjen elämässä (Häkkinen 2010, 36; Teinonen 2007, 22). *Usko* voidaan määritellä luottamussuhteeksi Jumalaan. Koska Jumalaa ei voida tutkia objektiivisesti, on mahdotonta tutkia objektiivisesti myöskään uskoa, ihmisen suhdetta Jumalaan. Siksi on tutkittava uskon sijasta uskonnollisuutta. *Hengellisyys* edustaa kristillisessä ajattelussa ihmisen tarvetta päästä lähelle Jumalaa. Siihen liitetään kyky nousta konkreettisten elämänolosuhteiden yläpuolelle, pyhyden tunto arkielämässä ja kyky käyttää hengellisiä voimavaroja ongelmien ratkaisuisissa. Hengellisyys voidaan määritellä myös ihmisen kiinnostukseksi elämän perimmäisiin arvoihin, elämän tarkoitukseen ja oman olemassaolon merkitykseen (Eloranta & Punkanen 2008,

145). Hengellisyys voidaan ymmärtää aidoksi, sisäistyneeksi uskonnollisuudeksi, johon liittyy sen kokemuksellinen puoli, spiritualiteetti. Vastakohtana tälle nähdään muodollinen, ulkokohtainen uskonnollisuus perinteiseen. Tämä jaottelu hengellisyyteen ja uskonnollisuuteen ei kuitenkaan käytännössä toimi, koska yksilöiden kohdalla on usein kyse saman asian eri puolista. (Teinonen 2007, 18, 22.) Käytän käsitteitä hengellisyys ja uskonnollisuus toisiaan vastaavina.

Voidakseni kuvailla haastateltavien uskonnollisia kokemuksia jäsentyneesti käytän apuna uskonnonhistorian tutkija Joachim Wachin (1947, 18–34) mallia. Wach jakaa uskonnollisen kokemuksen (religious experience) kolmeen ilmenevormuotoon: teoreettiseen (theoretical expression), käytännölliseen (practical expression) ja sosiologiseen (sociological expression). Teoreettinen ulottuvuus uskonnossa tarkoittaa oppia (doctrine). Sen keskeinen sisältö on, millaisina Jumala, maailma ja ihminen ymmärretään. Uskonnon opillinen sisältö toteutuu käytännössä uskonnollisena toimintana (cultus). Pyhän kokemus ilmaistaan kaikissa uskonnoissa kunnioituksena, palvontana ja rituaaleina. Kolmas ulottuvuus on sosiologinen, ja sen keskeinen käsite on yhteys (communion). Elinvoimaiselle uskonnolle on olennaista, että se luo ja ylläpitää sosiaalisia suhteita. Samalla uskonnollisuus on syvästi yksityistä. Wachin mukaan uskonnollinen teko (religious act) on pohjimmiltaan samanaikaisesti sekä yksityinen että sosiaalinen. Yhteenkuuluvuuden ja yksityisyyden painotukset ovat vaihdelleet eri uskonnoissa ja eri aikakausina. Suomalaisessa kirkollisuudessa on perinteisesti korostunut uskon yhteisöllinen ja sosiaalinen luonne: uskontoa on harjoitettu yhdessä kodeissa ja jumalanpalveluksissa (Häkkinen 2010, 214).

KUVIO 1. Uskonnollisen kokemuksen ulottuvuudet Joachim Wachin (1947) mukaan

Seppo Häkkinen (2010, 39, 175–176) on käyttänyt Wachin mallia tutkiessaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsenyyteen sitoutumista. Suomalaiseen kirkollisuuteen sovellettuna uskonnon ulottuvuuksista painottuu käytännöllinen puoli: kirkollisten toimitusten ja jumalanpalvelusten lisäksi seurakunnat järjestävät paljon muutakin toimintaa.

Teoreettinen: <i>Usko</i>	Käytännöllinen: <i>Julkinen ja yksityinen uskonnonharjoitus</i>	Sosiologinen: <i>Yhteys</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Kirkon uskoon ja oppiin sitoutuminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Kirkolliset toimitukset • Kirkolliset juhlapyhät • Jumalanpalveluksiin osallistuminen • Seurakunnan muut tilaisuudet • Seurakuntavastuuseen osallistuminen • Yksityinen uskonnonharjoitus 	<ul style="list-style-type: none"> • Kirkkoon kuuluminen, jäsenyys

TAULUKKO 2. Uskonnon ulottuvuudet suomalaisessa kirkollisuudessa Seppo Häkkisen (2010) mukaan

Edellä kuvattuun uskonnon ulottuvuudet -malliin pohjautuen haen opinnäytetyössäni vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisia merkityksiä kotiseurakunnalla on ollut ikääntyneen elämänkaaren aikaisemmassa vaiheessa?
2. Millaisia merkityksiä kotiseurakunnalla on ikääntyneen nykyisessä elämäntilanteessa?
3. Mitä toiveita ikääntyneellä on kotiseurakunnalle?

3.2 Tutkimuksen aineisto

Keräsin opinnäytetyöni aineiston eräässä Etelä-Suomen maaseudulla sijaitsevassa paikallisseurakunnassa haastatteleamalla kuutta yli 74-vuotiasta henkilöä. Kaikki kuuluivat Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Ehdotuksia mahdollisista haastateltavista kartoitin etukäteen monissa eri tilanteissa ja kyseisen maalaisseurakunnan kyläyhteisöissä. Valitsin saamieni tietojen pohjalta henkilöitä, joilla arvelin olevan riittävästi kerrottavaa tutkimustehtävääni ajatellen. Otin elokuussa 2013 kuuteen ehdokkaaseen yhteyden puhelimitse ja kerroin heille tutkimuksestani sekä tarjouduin tulemaan heidän kotiinsa esittelemään asiaa tarkemmin. Kolmen henkilön kanssa sovimme haastatteluajan puhelimesta. Kahden henkilön luona kävin henkilökohtaisesti, jolloin sovimme ajan. Samalla jätin tutustuttavaksi teemahaastattelun rungon. Yksi henkilö sopi ajan puhelimesta mutta halusi, että toimitan hänelle haastattelurungon etukäteen. Haastateltavat olivat syntyneet 1920- ja 1930-luvuilla ja heidän keski-ikänsä oli 83 vuotta. Kotiseurakuntia, toisin sanoen paikallisseurakuntia joiden alueella haastateltava oli elämänsä aikana asunut, oli yhdestä neljään.

Tein haastattelut elokuun ja syyskuun alun 2013 välisenä aikana haastateltavien kodeissa. Sain kaikilta haastateltavilta luvan tallentaa haastattelut digitaalisella tallentimella, koska muistiinpanojen tekeminen käsin olisi ollut hidasta ja vaikeuttanut haastateltavien puheen seuraamista ja keskustelua. Työni valmis-

tuttua poistan kaikki tallennetut tiedostot. Tallentaminen ei häirinnyt haastattelujen kulkua. Haastattelujen pituus vaihteli vajaasta puolesta tunnista tuntiin. Keskimäärin haastattelu kesti 45 minuuttia. Havaintoni oli, että tunti oli sopiva takaraja haastattelun pituudelle, koska sen jälkeen sekä haastateltavan että haastattelijan keskittyminen alkoi heikentyä.

Haastatteluksi nimitetään tutkimuksen tiedonkeruutapaa, jossa henkilöiltä kysytään heidän omia ajatuksiaan, käsityksiään ja kokemuksiaan tutkimuksen kohteesta. Haastattelu on aina sosiaalinen vuorovaikutustilanne. Se tähtää tiedon keräämiseen ja on siis ennalta suunniteltua päämäärähakuista toimintaa. Teemahaastattelu on tutkimushaastattelun menetelmä, jossa ei käytetä yksityiskohdaisia kysymyksiä vaan haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Näin haastatellun tulkinnat asioista ja hänen asioille antamansa merkitykset tulevat keskeisiksi. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 41–42, 48.) Tavoitteeni oli saada teemahaastattelujen tuloksena kertomuksia kokemuksista.

Kertomukset, joita saadaan kerronnallisten (narratiivisten, tarinallisten) haastattelujen avulla, voivat yhtä hyvin olla koko elämän kattavia elämäkertoja tai pieniä episodeja nykyhetkestä tai menneisyydestä. Kertomuksia keräävä haastattelijahalu haluaa kuulla muutoksen kuvauksia, joilla ei tarvitse olla ennalta määrättyjä kertomuksen tai juonen rakenteita. Tutkijan tehtävänä on antaa tilaa kertomiselle ja esittää sellaisia kysymyksiä, joihin hän olettaa saavansa vastaukseksi kertomuksia. Apuna ovat kerronnalliset kysymykset, joiden taustalla on ajatus elämäkerrallisesta kertomuksesta ”joksikin tulemisena”. Koska kerronnallinen kysymys antaa vapauden kertoa laajasti, haastattelijan tulee erityisesti korostaa haluaan kuunnella. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 191, 200.) Kysymys ”joksikin tulemisesta” voisi olla esimerkiksi: Miten sinusta tuli pyhäkoulunopettaja? Tämän opinnäytetyön haastattelukysymyksissä käytin verbejä ”kerro” ja ”kuvaille” tai kysymystä ”mitä sinulle tulee mieleen...” houkuttelemaan esiin kertomuksia. Tavoitteeni oli rakentaa haastattelut siten, että vastauksena ei olisi ainoastaan faktoja, selityksiä ja mielipiteitä, vaan kertomuksia kokemuksista.

Käytin virikekuvina kahta A4-kokoista valokuvaa, jotka olivat ulkokuva ja sisäkuva haastateltavien nykyisestä kotikirkosta. Kysymykseni oli: Mitä sinulle tulee

ensimmäisenä mieleen, kun katsot näitä kuvia? Totesin kuitenkin, että helpoin ja selkein tapa aloittaa haastattelu oli pyytää haastateltavia kertomaan lapsuuteen liittyviä muistoja ja jatkaa sitä elämänkaaren mukaisesti. Virikekuvan käyttö ei tuottanut merkittävää lisääaineistoa.

3.3 Tutkimusaineiston analyysi

Analysoin aineiston teoriasidonnaisella sisällönanalyysilla. Siinä teoria, joka tässä opinnäytteessä on Wachin (1947, 18–34) malli uskonnollisuuden ulottuvuuksista, toimii apuna analyysin etenemisessä. Teoriasidonnainen analyysi etenee aluksi aineistolähtöisen analyysin tavoin. Haastatteluaineisto kuunnellaan ja kirjoitetaan tekstiksi, minkä jälkeen tekstin sisältöön perehdytään lukemalla se useaan kertaan. Aineisto pelkistetään eli redusoidaan karsimalla tutkimukselle epäolennainen pois. Redusointia ohjaa tutkimustehtävä ja se voi tapahtua etsimällä tutkimustehtävän kysymyksillä aineistosta niitä kuvaavia ilmaisuja. Nämä ilmaisut koodataan esimerkiksi alleviivaamalla erivärisillä kynillä ja kirjoitetaan tekstin sivuun, josta ne listataan kokonaisuuksiksi. Sisällönanalyysin analyysiyksikkö voi olla yksittäinen sana, lause, lauseen osa tai useita lauseita sisältävä ajatuskokonaisuus. Koodatuista alkuperäisilmaisuista etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä, jotka ryhmitellään eli klusteroitetaan ja yhdistetään luokiksi. Nämä luokat nimetään niiden sisältöä kuvaavilla käsitteillä. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 98–99, 110–113.)

Käytän opinnäytetyöni analyysissa Wachin (1947, 18–34) mallia, jossa hän jakaa uskonnollisuuden ulottuvuudet teoreettiseen, käytännölliseen ja sosiologiseen. Malli on käyttökelpoinen, kun haastatteluista etsitään vastauksia tutkimuskysymyksiin, jotka koskevat kotiseurakunnan merkitystä ikääntyneiden elämässä. Analyysissa on mahdollista käyttää laajemminkin Häkkisen (2010) tutkimusta kirkon jäsenyyteen sitoutumisen ihanteesta ja todellisuudesta. Häkkinen tarkastelee sitoutumista kirkon näkökulmasta. Opinnäytetyössäni etsin vastauksia seurakuntalaisen näkökulmasta. Kirkon merkitys haastateltavan elämässä kertoo myös hänen sitoutumisestaan kirkkoon.

Analyysia tehdessäni kuuntelin ensin tallentamani haastattelut kertaalleen. Sen jälkeen litteroin kaikki haastattelut huolellisesti sanasta sanaan. Tekstiä kertyi kuusitoista 1-rivivälillä kirjoitettua arkkiä. Käytin tulosten raportoinnissa haastatelluista kirjain- ja numerotunnuksia (H 1, H 2...) ja poistin kaikki tiedot, joista voisi tunnistaa haastatteluissa mainitut henkilöt. Luin tekstit useaan kertaan läpi tehden samalla reunamerkitöjä ja alleviivauksia sekä ympyröiden haastattelu-teemoihin liittyviä ydinkohtia. Seuraavaksi tein tekstinkäsittelyohjelman kopioi ja liitä -toiminnolla tutkimuskysymyksiin liittyviä koonteja. Esimerkiksi otsikon *Seurakunnan merkitys ikääntyneen elämässä aikaisemmin* alle lisäsin alaotsikon *Muistot lapsuudesta*. Tämän otsikon alle liitin haastatteluista kaikki lapsuuden kotiseurakuntaan liittyneet muistot. Ne koskivat keskeisesti *kirkossa käymistä* ja *pyhäkouluja*. Hahmottaakseni paremmin, mitä yhteistä tai erilaista *kirkossa käymisestä* kerrottiin, kirjoitin tussilla suurelle paperiarkille haastateltujen tunnuksiset ja niiden perään kunkin kertomuksen keskeisen sisällön parilla sanalla. Totesin, että kaikki kuusi haastateltua olivat käyneet lapsena kirkossa. Koonnista voi myös havaita, että kirkossa käynnit olivat olleet *elämyksiä*, *yleinen tapa* ja *velvollisuus*. Tämän jälkeen kirjoitin tutkimustuloksiin luvun lapsuuden kirkko-matkoista, johon lisäsin tekstin elävöittämiseksi aiheeseen liittyviä sitaatteja. Vastaavalla tavalla analysoin koko haastatteluaineiston.

3.4 Tutkimuksen eettisyys

Eettiset kysymykset koskevat tutkimuksen kaikkia vaiheita. Tutkimuksen tarkoitusta tulisi tarkastella siitä näkökulmasta, miten se parantaa tutkittavana olevaa inhimillistä tilannetta. Tutkimuksen kohteena oleville on kerrottava tutkimuksen tarkoituksesta ja luonteesta kaikki olennainen tieto. Tämän tiedon perusteella he voivat joko suostua tutkimukseen tai kieltäytyä siitä. Haastattelutilanteessa saatujen tietojen luottamuksellisuus on turvattava ja henkilöiden yksityisyys suojattava. Haastattelujen purkuvaiheessa on toimittava niin, että luottamuksellisuus säilyy ja litterointi noudattaa tallennettua puhetta. Analyysiin liittyvät eettiset kysymykset koskevat sitä, miten syvällisesti ja kriittisesti haastattelut voidaan analysoida. Tutkijan velvollisuus on esittää niin todennettua tietoa kuin on mahdollista. Raportoinnissa on otettava huomioon seuraukset, joita julkaistulla

raportilla on haastateltaville, heitä koskeville ryhmille tai instituutioille. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 20.)

Opinnäytetyöni kiinnostuksen kohteena ovat ikääntyneiden, maaseudulla asuvien kokemukset kotiseurakunnasta ja heidän toiveensa. Seurakunnassa ikääntyneet saatetaan nähdä elämänvaiheensa takia vähään tyytyvinä. Sama vaara on gerontologisessa sosiaalityössä, jossa tämän kaltainen stereotyyppinen vanhuuskäsitys pahimmassa tapauksessa luo ja ylläpitää oikeutusta heille tarjottavien palvelujen niukkuuteen (Nousiainen 2010). Ikääntyneet ovat järkeviä, itsenäisesti ajattelevia aikuisia, joiden tarpeet ja pitkän elämäkokemuksen mukanaan tuoma viisaus on eettisesti oikein tuoda näkyville myös tutkimuksen keinoin. Ikääntyneiden kuuleminen ja heidän tilanteensa huomioon ottaminen on osa seurakuntatyön asiakaslähtöistä kehittämistä. Heidän kokemuksensa kotiseurakunnasta voivat myös auttaa ymmärtämään, millaiset tekijät ylläpitävät ja rakentavat seurakuntaa paikallisyhteisönä harvaan asutulla maaseudulla.

Haastateltaviksi pyydyt saivat ennen haastattelua puhelimitse keskeiset tiedot tutkimuksen tarkoituksesta ja haastattelun sisällöstä. Kaikille tarjottiin mahdollisuutta tutustua tarkemmin teemahaastattelun kysymyksiin kotonaan, jonka jälkeen he voivat päättää, halusivatko he osallistua haastatteluun. Vapaaehtoisuutta ja luottamuksellisuutta korostettiin kirjallisessa tiedotteessa, jonka annoin kaikille haastateltaville ennen haastattelua. Siinä olivat myös yhteystietoni mahdollista myöhempää yhteydenottoa varten. Tiedotteesta ikääntyneiden omaiset voivat halutessaan tarkistaa, mistä haastatteluissa oli kysymys. Eettisesti hyvään tutkimustapaan kuuluu haastateltavan avoin ja kunnioittava kohtaaminen kaikissa tilanteissa. Haastattelut tallennettiin digitaalisesti osallistujien luvalla, joten ne oli mahdollista purkaa sanatarkasti. Analyysin pyrin tekemään kattavasti aineiston perusteella. Tutkimuksen tulosten raportoinnissa käytin paljon sitaatteja, koska halusin saada ikääntyneiden oman äänen kuuluviin. Tulososan kirjoitettuani otin haastateltaviin uudelleen yhteyttä ja tarjouduin esittelemään kunkin henkilön omat, raporttiin valitut sitaatit. Siihen kenelläkään ei ollut tarvetta, koska haastatteluissa ei heidän mukaansa tullut esiin mitään sellaista, jota ei voisi julkaista opinnäytetyössäni. Raportissa ei ole sellaisia tietoja haastateltavien iästä, sukupuolesta tai asuinpaikasta, joista heidät voitaisiin tunnistaa.

4 TUTKIMUSTULOKSET

4.1 Kotiseurakunta lapsuuden ja nuoruuden muistoissa

4.1.1 Kirkkomatkat – elämys ja velvollisuus

Haastatelluista kaikki kuusi kertoivat käyneensä lapsena kirkossa. Neljälle henkilölle käynnit matkoineen olivat jääneet mieleen elämyksinä, joihin liittyi ihmetystä ja juhlallisuuden tuntua.

Sellanen muisto miulla on, että niinkuin ois aurinko aina ruvennu paistamaa siihen alttaritauluun, kun oltiin siellä. (H 1)

Ensimmäisen kerran kun menin kirkkoon, se oli joulukirkko, hevosella mäntii, ja siten kun siitä näky ensimmäisen kerran kirkon torni, niin se oli jotenkii niin ihmeellistä, että kirkon torni...kynttilöitä oli paljon...kynttilöitä oli valtavan paljon joka puolella.(H 2)

Sitten kun kylään tuli kuorma-auto, se kuorma-auton lava koristettiin juhannuksen aikaan koivuilla ja siellä oli penkit ... siinä mentiin...ja se jäi oikeen mieleen. Se oli semmone juhla nuorille ja lapselle, että päästä näin kauas ja näin nätti ol tää auton lava. (H 3)

Kyllähän se tuntu juhlallisemmalle jollain tavalla kuin nykyään... täältä oli paljon kirkossa väkeä, ne ei sopinu juhlapyhinä istumaan, että se oli se keskikäytävä vielä melkein täytee.(H 4)

Yksi haastatelluista kertoi, että kirkossa käytiin säännöllisesti mutta ei kovin usein. Syyinä olivat pitkät matkat kyliltä kirkolle ja kulkuvälineiden puute. Haastatelluista voi päätellä, että kirkossa käyminen oli yleinen tapa, jopa velvollisuus, ja että lapset vietiin kirkkoon perheen mukana.

Lapsena miut vietiin aina kirkkoon ja välillä ei ois viittiny lähtiäkkää. ... oon ihan lapsest asti käynyt siellä. (H 1)

Meidän perhe ... oli sellanen tyypillinen seurakunnan käyttäjä, että kirkossa käytiin jouluna ja kaikkina suurina kirkon pyhinä. Ja sitten

hautajaiset ja häät ja tuollaset, jolloin kirkossa yleensä käytiin, mutta harvemmin noin muuten.. sieltä se on lapsuudesta se jonkinlainen ote kirkon toimintaan kuitenkin kasvanut.. (H 5)

Piti käyvä kirkossa isän ja äitin mukana, se oli niiko velvollisuus. (H 6)

Kati Niemelä (2011) on tutkinut uskonnollisen kasvatuksen vaikutusta uskonnollisuuden selittäjänä. Hänen tutkimusaineistonsa osoittaa, että kodin uskonnollinen tausta ja siellä saatu uskontokasvatus selittävät voimakkaasti yksilön uskonnollisuutta myös aikuisuudessa. Tutkimuksen mukaan vanhempien, erityisesti äidin, antamalla mallilla on keskeinen vaikutus. Samaa sukupuolta olevan vanhemman merkitys on suuri: jos isä ei käy kirkossa, poikalapsikin todennäköisimmin käy harvoin. Kodin merkitys uskonnollisuudelle liittyy lapsen sosiaalistumiskehitykseen, jossa perheen vaikutus on keskeinen. Sosiaalistuminen on prosessi, jossa lapsi omaksuu ympäröivästä kulttuurista arvoja, normeja ja toiminnan malleja. Myös aikakausi vaikuttaa uskonnollisuuteen. Ennen sotia syntyneiden perheissä kirkossa käyminen oli usein aktiivista. Selkein väheneminen tapahtui sotien jälkeen. Niemelän mukaan vanhemmat ikäpolvet ovat uskonnollisempia, vaikka kodin uskonnollisuuden vaikutus jätettäisiin huomioimatta. (Niemelä 2011, 40, 57.)

4.1.2 Pyhäkoulu lasten ja varhaisnuorten kohtaamispaikkana

Kaikki kuusi haastateltua kertoivat käyneensä ainakin muutamia kertoja pyhäkoulussa. Heistä yksi oli aikuisena itsekin toiminut pyhäkoulunopettajana. Kaikki viisi maaseudun kylissä lapsena asuneet kertoivat käyneensä pyhäkoulussa säännöllisesti. Kuudennen haastateltavan kokemus liian kovasta kurista pyhäkoulussa ja pettymys sen sisältöön saivat hänet lopettamaan ja käymään mieluummin partiossa. Kylillä oli pyhäkoulunopettajia ja opettajista riippuen pyhäkoulu pidettiin joko opettajan kotona tai se kiersi kylien taloissa. Pyhäkoulua pidettiin sunnuntaisin.

Siellä piti käyvä joka pyhä..sitä piettiin missä talossa millonkii..Ja sit siitä saatii sellane todistus vielä. Se piti viedä se todistus papille,

kun mäntii pyrkimää rippikouluun. Siellä oli kaks niitä pyhäkoulun-opettajia...Siihen aikaan piti pyhäkoulussa käyvä...kyllä sinne mäntii, näkihä siellä sitte toisia,. ja paljon kävi, kaikki kävi. (H 1)

Miepäs tuossa näytän pyhäkoulukuvan (kuvassa pyhäkoululaiset vuodelta 1932, noin 20 lasta ja nuorta). Mie tänä aamuna katoin, että korkeintaan kuus siinä on, ketkä vielä ovat olemassa tästä porukasta. Sinne (pyhäkouluun) mäni aika isoja, niiku tääkii, oli varmaa rippikouluikäne. ..Pyhäkoulunopettaja aina merkkas, kuka oli ollu pyhäkoulussa.. Oikein sitä aina varttu. että tulis pyhäkoulu jo. Oikein se ol mukava kokemus...Se laulamine miusta vissii kaik mukavempaa oli, mie olin kova laulamaa nuorena, lapsena. (H 2)

Pyhäkoulussa käymiseen liittyivät maaseudulla toisten lasten tapaaminen ja naapureissa käynnit, koska pyhäkoulua pidettiin usein kodeissa. Yksi haastatelluista kertoi, että pienimpiä pyhäkoululaisia toivat vanhemmat, joten pyhäkoulut saattoivat olla samalla aikuisten tapaamisia. Pyhäkoulu oli osa lasten kristillistä kasvatusta ja rippikouluun valmistautumista. Maaseutukylissä pyhäkoulut vahvistivat yhteisöllisyyttä tarjoamalla luontevan kyläilymahdollisuuden.

4.1.3 Rippikoulu – merkkipaalu matkalla kohti aikuisuutta

Kaikki haastateltavat olivat käyneet rippikoulun. Se oli käyty joko kirkolla (5/6) tai koulun yhteydessä (1/6), jolloin uskonnonopettajana toiminut pappi piti rippikoulun. Rippikoulun käymiseen liittyi muistoja yöpymisestä kirkonkylällä, opettajina toimineista papeista ja kanttoreista sekä itse opetuksesta.

Kunnantalolla oli rippikoulu siihen aikaan. Syksyllä käytiin kotoa käsin pyörällä mutta kevättalvella oli jo sellainen keli, että oltiin yötä kunnantalolla. Kaks viikkoa se kesti.. pyhäks haettiin kotiin ja maanantaiaamuna taas vietii. (H2)

Rippikoulun opettajat olivat jääneet hyvin mieleen, sillä viisi kuudesta henkilöstä puhui papista nimeltä mainiten. Kanttorin nimen mainitsi kolme kuudesta. Kolme henkilöä kertoi rippikoulun opetuksesta, että siihen sisältyi ulkoa opettelua, ja että papin selitykset ja perustelut olivat hyviä. Tiukasta kurista mainitsi kaksi henkilöä.

(Pappi) piti tosi hyviä esityksiä...että niitä aina mielenkiinnolla kuunteli...se kehu miua vielä, kun mie muistin ne kaikki, Jesaja, Jeremia, ... rippikoulu-aika oli ihan hyvää aikaa. (H 1)

Kanttori oli aika napakka, se opetti uudet laulut...ku ottaa vanhan virskirjan, nii muistaa, että näitä opeteltii...Ja sitte, jos siellä ei ollu kunnolla, laitettii rippikoulustakkii pihalle vähäks aikaa. (H 3)

Rippikoulu oli nii tärkeä että...se ol siihen aikaan, et oli tullu aikuiseks...Ja se oppi, mikä ol siellä, ni se oli nii selvää ja yksinkertasta... Et nuoret voivat ihan yhtä rohkiast ko miekii uskallan, sano pappi, Jumalan ettee tulla..se ol jotenkii miulle nii selvää. (H 3)

Siihen aikaan opeteltiin ulkoa paljon ... minusta valtava määrä virsiä ja hyvin paljon katekismuksesta ja Raamatustakin, että se oli aikamoista ulkolukua. Mutta kuitenkin siihen liittyi ...papin minusta aika hyvät selitykset ja perustelut ...Minä pidin siitä rippikoulusta vaikka se olikin tiukkaa. (H 5)

Sodan vaikutus liittyy kahden henkilön rippikouluajan muistoihin.

Kohtaha, kun se jälkimmäinen sota alko, ni mie jouvuin tekemää nää talon työt, ei ollu täällä miehiä talossa. (H 4)

Se oli niin sotkune se loppusota, että tuota ..mie kävin hiljaa sen rippikoulun läpitte ja kävin ehtoollisella... se oli hyvin kirjava se aika, kun meiltä kolmannen kerran jäi kaikki sinne Karjalaa. (H 6)

Haastateltavien kertomusten perusteella rippikoulu antoi heidän nuoruudessaan vahvan tietopohjan kristillisen uskon sisällöstä. Tiukasta kurista huolimatta rippikouluajasta ei kerrottu ikäviä muistoja. Rippikoulu-aikana tavattiin muita nuoria ja voitiin olla pitempiä aikoja poissa kotoa. Rippikoulun käynyt oli siirtymässä aikuisuuteen.

Rippikouluun liittyvästä konfirmaatiosta kertoi neljä henkilöä. Haastateltavat muistivat, että rippikoulussa opittua kuulusteltiin vielä kirkossa. Kirkko oli koristeltu, väkeä oli paljon ja oli mahtavaa ja juhlallista saada olla mukana. Yksi henkilö kertoi konfirmaatioon liittyvän muiston, joka hänelle tuli mieleen kotiseurakunnan kirkon sisäkuvaa katsellessa.

Tuossa esimerkiksi kun on tuo alttarikaide, niin muistan sen niin elävästi, että kun päästiin ripiltä ni siinä tuo rovasti kun kysy, että haluatteko karttaa syntiä ja elää tään Jumalan tahon mukaan, niin siinä kun mie sitten sanoin, että tahon, ni se on jääny niin mieleen. Että tosiaa vielä kii mie muistan sen, ja se on aina ollu mielessä. (H 4)

Konfirmaatiossa annetulla lupauksella on ollut merkitystä koko elämän ajan.

4.2 Kotiseurakunta aikuisen elämässä

4.2.1 Seurakunta elämän iloissa ja suruissa

Kirkollisista toimituksista kaste, vihkiminen ja hautaan siunaaminen ovat tilanteita, joissa seurakunnan pappi kohtaa seurakuntalaisen tai hänen omaisensa henkilökohtaisesti. Ne ovat muutos- ja käännekohtia yksittäisen ihmisen ja perheen elämässä. Niihin liittyy usein suuria tunteita. Se, että kotiseurakunta henkilöityy näissä tilanteissa toimituksen suorittavaan pappiin, näkyy haastateltavien kertomuksissa. Kaikki kuusi henkilöä mainitsivat papin kertoessaan näistä kirkollisista toimituksista. Haastattelujen aikana tavoitteeni oli saada henkilöt kertomaan kotiseurakuntaan liittyvistä kokemuksista mahdollisimman vapaasti. Tästä johtuen esimerkiksi muistoja kastejuhlista ei ole kaikilta henkilöiltä. Teemahaastattelun runkoon olin koonnut puheeksi otettavia aiheita, mutta tarkoitukseni ei ollut käydä läpi kaikkia aihepiirejä jokaisen kanssa, vaan edetä tilanteen mukaan.

Oman avioliittoon vihkimisensä mainitsee kolme henkilöä. Kertomuksista selviää, että sodan aikana vihkiminen tapahtui usein papin kansliassa. Sodan jälkeen alettiin viettää jälleen perinteisiä kirkkohäitä, joissa vihkiminen tapahtui kirkossa ja hääväkeä oli paljon. Kastejuhlista kertoo kolme henkilöä. Eräästä kertomuksesta välittyy ihmettely papin sopeutuvaisuudesta.

Kun oli pojan ristiäiset, niin eihän sitä päässy kirkolle astikka. Pappi pyörällä tuli kastamaa kotiin..voit sie kuvitella...oli aika sopeutuvainen. (H 3)

Neljä henkilöä kertoi hautajaisiin liittyvistä kokemuksista. Kotikirkon sisäkuvaa katsellessa kahdelle henkilölle tuli mieleen muistoja hautajaisista. Raskaimmaksi koettiin puolison menetys.

Se muisto ko mies oli arkussa tuossa...on raskain muisto. (H 2)

Pappien toiminnassa oli haastateltavien mukaan paljon hyvää. Yksi haastateltavista mainitsi hautajaisten olleen hartaita tilaisuuksia, joihin papit olivat paneutuneet hyvin. Toinen henkilö kertoo papin käynnistä kotona ennen hautajaisia.

Se pappi...kävi ennen hautajaisia...se oli ihan mukava käynti miusta, kun tuli kotia..sai haastella kaikki asiat..että sitä suosittelisin eelleenki päin ihmisille, että kävis seurakunnan puolesta ennen hautajaisia. (H 2)

Myös kolmas henkilö kertoi papin käyneen kotikäynnillä useita kertoja hautajaisten jälkeen. Neljännen henkilön kokemus seurakunnan toiminnasta kuolemantapauksen sattuessa ei sen sijaan ollut yhtä myönteinen. Hän olisi toivonut koti-seurakunnalta enemmän tukea.

Oikeestaan semmonen tapahtuma oli (läheisen) kuolema ...silloin olisin kaivannu kyllä sitä tukea enemmän kuin sitä tuli...mä koin sen sillä tavalla, että kun (läheinen) oli kuollut niin oikeastaan ihmiset kaikkosi ympäriltä...täällä on niin ujoja ihmisiä, että niitten oli vaikea tulla tapaamaan tai edes tulla sanomaan se osanotto. Tietysti (papin) kanssa keskusteltiin mutta hänkin ujosteli jollain tavalla sitä tilannetta. Muut seurakunnan jäsenet ei oikeastaan tainneet paljon ottaa yhteyttä... yllätys oli se, että ainoat kelle se ei ollu vaikeeta oli nuo helluntaiseurakunnan jäsenet. Lähes kaikki tuli tuolla kaupassa ja joku halas ja joku kädestä puristi ja muuta, että sieltä tuli enemmän tukea kuin meidän omasta seurakunnasta. (H 5)

Haastateltava mietti, mikä olisi seurakuntalaisen tapa lähestyä surevaa ja milloin seurakunnasta olisi hyvä ottaa yhteyttä.

Olis tultu sanomaan, että otan osaa ja miltäs tuntuu ja tulehan kahville ja muuta...keskustelis vaikka ilmoista...Tietysti seurakunnalla on se, että eihän se voi keskittyä pelkästään hautajaisiin... Minusta tuntuu, että se (yhteydenotto seurakunnasta läheisen kuoltua) pitää

tapahtua nopeammin, minusta se kriittinen aika on sen kuoleman ja hautauksen välissä, se on se kriittinen aika. (H 5)

Kirkolliset toimitukset ovat aina olleet yhteisöllisiä toimituksia. Kasteessa lapsesta tulee seurakunnan jäsen, avioliittoon vihkimisessä yhdistetään kaksi sukua ja hautajaisissa vainaja hyvästellään ja liitetään menneiden sukupolvien ketjuun. Näiden toimitusten ja jumalanpalvelusten kristillisestä ylösnousemususkosta nouseva tehtävä on aina ollut myös liittää ihminen Jumalan tämän elämän rajat ylittävään todellisuuteen. Näissä tilaisuuksissa ollaan kosketuksissa Jumalan kanssa. (Antikainen 2006, 103–104.)

4.2.2 Seurakunnan toimintaa kylillä

Neljä haastateltavaa kuudesta oli asunut maaseutukylissä koko elämänsä tai ainakin suurimman osan siitä. Heidän kertomuksistaan selviää, että seurakunnilla oli aikaisemmin runsaasti toimintaa myös kirkonkylien ulkopuolella. Lähetyspiirejä muisteli kaksi henkilöä. Lähetyspiirien vastuuhenkilöt olivat kylillä asuvia lähetystyöstä innostuneita henkilöitä. Haastatelluilla oli sekä hyviä että huonoja kokemuksia lähetyspiireistä. Erään henkilön kohdalla piirin johtajan esimerkki sytytti koko elämän kestäneen lähetysharrastuksen ”kuin luonnostaan”. Toisessa tapauksessa piirin vetäjät koettiin itseään muita parempina pitävinä ihmisinä ja toiminta ”paatoksellisena”. Lähetyspiireissä kävi kuitenkin paljon kyläläisiä.

Lähetyspiiri toimi aika vilkkaasti tällä kylällä silloin, kun täällä oli ihmisiä...niitä kävi aika paljon...mutta kun siinä ei oikeen enää ollut sitä vetäjää, kun kukaan ei ottanu sitä tehtävää, niin se vähitellen kuoli koko lähetyspiiri. (H 4)

Asukkaiden väheneminen kyliltä johti myös monien seurakunnan laulukuorojen loppumiseen. Seurakunnan kanttorit kävivät aikaisemmin valmentamassa kyläkuoroja. Laulamien oli erityisen mieluisa ja tärkeä harrastus kahdelle haastateltavista.

Jonkun kerran (esiinnyttiin) kirkossa ja enimmäkseen oman kylän tilaisuuksissa...se oli ihan mukavaa. Kyl mie laulukuorossa olin niin kauan kuin se täällä oli.. en mie tiijä, miten se sitten oikein loppu. (H 3)

Seurantalot ja koulut olivat kylillä hartauksien, seurojen ja muiden seurakunnan tilaisuuksien pitopaikkoja. Puhujina oli oman seurakunnan pappeja ja maallikoita sekä vierailijoita eri herätysliikkeistä. Haastateltavat mainitsivat kaksi herätysliikkeisiin kuulunutta puhujaa: Urho Muroman Raamattuopistolta ja Mauri Tiilikaisen Kansan Raamattuseurasta. Kolme henkilöä kertoo näistä tilaisuuksista.

Se (kirkkoherra) aika usiast kävi täällä koululla hartaustilaisuuksia pitämässä. Siellä joku piti puhetta...ja sit siellä lauletti. Semmosia tilaisuuksia oli usiast. Mut mie olen monta kertaa aatelt, niitä ei oo enää olt vuosmäärii. ..Ihan hyväst vois olla semmosii tilaisuuksii. (H 2)

Mie kävin usiast siellä (koululla) kuuntelemassa. Se oli ainua paikka, mistä sai elämään silläviisi lohdun. Se oli aika vaikiaa se elämä silloin (sodan jälkeen). Ja siellä laulettiin paljo ja ne oli niin sopivia lauluja. (H 3)

Kansan Raamattuseura oli silloin alkuaikoina hyvin suosittu...se (Mauri Tiilikainen) heti, kun sota oli loppunu, kävi tuossa seurantalolla. Ne pitivät niitä kokouksia ja ne kestivät enemmän kuin yhen päivän...siinäähä tuli ihmisiä silloin uskoon, se oli hirviän tärkeä se seurantalo ihmisille. (H 4)

Herätysliikkeisiin liittyviä muistoja kertoi neljä haastateltavaa. Ikävissä muistoissa joidenkin pappien ja maallikoiden jyrkäksi ja epäoikeudenmukaiseksi koettu käytös yhdistettiin heidän herätysliiketaustansa. Toisaalta herätysliikkeiden kanssa järjestetyt tilaisuudet kotiseurakunnassa saattoivat olla lohdutuksen paikkoja vaikeassa elämäntilanteessa. Eräs haastateltavista kertoi tuntevansa läheiseksi erityisesti kahden herätysliikkeeseen kuuluvan järjestön työn. Hänen kokemuksensa mukaan maaseutu on kuitenkin jäänyt syrjään herätysliikkeistä, ja riippuu paljon erityisesti papeista, mistä puhujia seurakuntaan kutsutaan.

4.2.3 Kotiseurakunnalla on työntekijöidensä näköiset kasvot

Kun haastateltavat kertoivat kokemuksiaan kotiseurakunnasta, ne liittyivät hyvin merkittävältä osalta seurakuntien työntekijöihin. Yhden haastateltavan kokemukset kotiseurakunnistaan olivat lähes kokonaan kertomusta eri tilanteissa tapahtuneista kohtaamisista pappien ja muiden työntekijöiden kanssa. Toisen henkilön haastattelusta löytyivät maininnat seitsemästä eri papista, pyhäkoulunopettajista, kanttorista, nuorisotyöntekijästä ja kahdesta diakonista. Useimmat työntekijät muistettiin vähintään sukunimeltä. Papeista saatettiin puhua myös etunimellä, mikä kertoo mutkattomista suhteista ja tuttuudesta. Aikaisemmin paikkakunnalla vaikuttaneesta rovastista kerrottiin, että ”se oli niitä vanhoja arvokkaita pappeja”. Pappien vaikutusvallasta seurakunnassa kerrottiin näin:

Kyllä se loppujen lopuksi kaikissa seurakunnissa on ollu se että pappien persoona on vaikuttanut koko seurakunnan toimintaa. Ja sanosin, että se on johtunut hyvin paljon siitä että aikaisemmin varsinkin seurakunnan työhön ja kirkkovaltuustoihin ja kirkkoneuvostoihin on tullut mukaan niitä ihmisiä, jotka ovat vakaumuksellisesti uskovaisia ja kilttiä ihmisiä, liian kilttiä, niin että ne eivät ole, vaikka ois ollut ajatuksiakin muita, niin eihän papille voi sanoa vastaan. (H 5)

Yksi haastatelluista kertoi tutustuneensa myös ortodoksiseurakunnan toimintaan. Hänen kokemuksensa oli, että ortodoksipapeilla oli ”iloisempi ote elämään kuin luterilaisilla papeilla”. Syyksi hän arveli karjalaisuuden vaikutuksen. Kolme haastateltavaa kertoi kotipaikkakunnillaan vaikuttaneesta helluntailaisuudesta. Kun luterilaisesta seurakunnasta kerrottiin usein sen työntekijöiden kautta, helluntaiseurakuntaan liittyvät muistot koskivat sen jäseniä. Nämä olivat tulleet kotiin ja auttaneet konkreettisesti hädässä ollutta lähimmäistä. Heillä oli myös rohkeutta lähestyä surevaa ihmistä. Kerrotut muistot helluntaiseurakuntaan kuuluvista olivat hyvin positiivisia. Edellä olevasta voisi päätellä, että helluntaiseurakunnalla on enemmän jäsentensä näköiset kasvot kuin työntekijäkeskeiseksi mielletyllä luterilaisella kirkolla..

Kuten monista edellä olevista sitaateista selviää, haastateltavien kokemukset seurakunnan työntekijöistä olivat valtaosaltaan positiivisia. Muistot diakonia-työntekijöistä eivät tehneet tästä poikkeusta. Joskus kuitenkin seurakuntalaisen tarpeet ja työntekijän toiminta eivät kohdanneet. Seuraavat muistot sijoittuvat vuosikymmenien taakse.

(Tuttava) sano, että jos se nyt vaikka kerran hakis puita..tuos Kotimaata vähä lukkee ja laulaa lurauttaa ja lähtee pois..no (tuttavallakin) ko oli iso perhe ja paljon työtä... se ol vissiin sen tyyppinen ihminen että sitä piti kestata ku se tuli...(H 1)

Se oli sillon aikoinaa se yks diakoni, se ei muuta tehny ku se kävi kahvit juomassa ja otti Kotimaan tilauksen ja se ol siinä sen käynnit...siit on kauan aikaa. (H 4)

Lindqvistin (1991) mukaan persoona on ihmistyön alueella auttajan tärkein työväline. Empatia on kykyä asettua toisen ihmisen asemaan. Sisäinen roolinvaihtokyky, asioiden näkeminen ja kokeminen autettavan silmin, on välttämätön auttajan työssä. Se on niin sanotun kultaisen säännön käytäntöön soveltamista: tee toisille se, mitä toivot itsellesi tehtävän. Lindqvistin mukaan auttamistyö ilman empatiaa on tuomittu epäonnistumaan vaikka se olisi muuten kuinka amatillista tahansa. Aito kohtaaminen jää puuttumaan. Tietoinen ja hallittu siirtyminen oman ja toisen roolin välillä on oman persoonan hyvää käyttöä työvälineenä. Ihmisyys on kaikille yhteistä ja tekee mahdolliseksi asettumisen toisen asemaan. Oma itsenään oleminen antaa tilaa luontevalle vuorovaikutukselle, spontaanisuudelle ja intuitiivisuudelle. Se antaa myös autettavalle luvan olla oma itsensä tasavertaisena ihmisenä. Ihmisenä kasvaminen on elämän mittainen tehtävä. (Linqvist 1995, 72–77.)

4.3 Kotiseurakunta ikääntyneen elämässä

Seuraavassa kuvaan haastateltujen yhteyksiä kotiseurakuntaan ja heidän osallistumistaan sen toimintaan nykyisessä elämäntilanteessa. Kuvaan myös haastatteluissa esille tulleita yksityisen uskonnonharjoituksen tapoja sekä uskonnon henkilökohtaista merkitystä.

4.3.1 Yhä monessa mukana

Haastateltavista kolme osallistuu aktiivisesti kotiseurakunnan toimintaan. Haastatteluissa kerrotusta voi päätellä, että he osallistuvat seurakunnan järjestämiin tapahtumiin useita kertoja kuukaudessa. Heillä ei ole liikkumista estäviä sairauksia ja heillä on omat kulkuvälineet käytössä. Kaksi henkilöä mainitsee sairauksien merkittävästi haittaavan osallistumista. Erityisenä ongelmana sivukyliltä kirkolle pääsemisessä mainitaan pitkä matka ja vaikeus saada kyytejä. Yksi haastateltavista osallistuu silloin tällöin hänelle mieluisiin seurakunnan tapahtumiin.

Kirkossa käymisestä eräs haastateltava kertoo seuraavasti:

Kyllähän se sellainen läheinen on (koti)kirkko siinä mielessä, että sitä ei voi verrata muihin kirkkoihin... se on vieläkin melkein se ainoa paikka se kirkko, mihin mieli tekee...Ei miulla oikiastaan oo täällä kylälläkään semmosia kavereita, kenen luo menisi...ne on ne ajat muuttuneet. Aikoinaan täällä ei ollu kovin montaa taloa koko kylässä, missä ei ois käyty. Hyvin laaja oli se ystäväpiiri...nyt vanhemmat on kaikki kuolleet tältä kylältä. (H 4)

Kirkkojen yhteydessä olevat hautausmaat ovat tärkeitä muistamisen paikkoja.

Hautausmaalla käyminen on tärkeää...siellä on kaikki, isä ja äiti ja veljet ja puoliso...taksilla kävin kukkia viemässä, mutta harvoin sitä, ei sitä sillee pääse. (H 3)

Haastatteluissa virikekuvina käytetyistä nykyisen kotikirkon sisä- ja ulkokuvista haastateltaville tuli mieleen muistoja kirkollisista toimituksista. Mielenkiintoista oli se, että neljä henkilöä halusi esitellä kotinsa seinällä riippuvat kehystetyt kotikirkon kuvat.

Tää nyt tuntuu ihan omalta kirkolta...täs seinällä on sen kuva..(Ensimmäisestä koti-) kirkosta ei ole mitää jällellä, se on kivi-röykkiö...Tää on pitäjän kaunistus ja se tuop sellaisen turvallisuuden tunteen. (H 3)

Kotikirkosta rakennuksena kerrottiin myös, että se on ”juhlava”, ”kaunis”, ”pyhä paikka”, ”akustisesti yksi parhaimmista” ja että siellä ”pääsee hartaaseen tunnelmaan”. Ensimmäisestä kohtaamisesta nykyisen kotikirkon kanssa kertoo yksi haastateltavista. Se tapahtui sodan aikana, kun rajan taakse jääneitä kyliä evakuoitiin.

Mie Perkman-konepistooli kainalossa tulin kylän mukana tänne ja ihmettelin, että täällähän on kirkko, mikäs paikka tää on.. Mie jouvuin laittamaa kylän liikkeelle kokonaa pois sieltä ja miulle oli annettu Perkman-konepistooli, pienelle pojalle, mikä tuli sen kans tänne...(H 6)

Eriytynyt asema täytyy olla kirkolla, jota paikkakuntalaiset ovat aikanaan rakentaneet talkoilla.

Lapsena yks vanha mummo sano, et hää oli kantamassa kirkkoon tiiliä ku kirkkoa rakensivat...hän kävi niiko talkootyönä kantamassa tiiliä siellä rakentajille. (H 1)

Haastateltavista kaksi osallistuu seurakunnan vapaaehtoistyöhön. Kolmannella oli kotiseurakunnassa tehtävä, jota hän hoiti useita vuosia sairastumiseensa saakka. Tehtävät ovat olleet tilaisuuksien järjestämistä, erilaisia käytännön töitä ja saattoapua laitoksissa asuville.

Vapaaehtoistyötä mie olen tehnyt aika paljon...lähetystyössä se on lähinnä sitä, että järjestetään lähetyspiirejä ja sitten leivotaan sinne... ja nää (kesä)torit ja lähetysmyyjäiset. (H 1)

Minusta oli mukava tehdä jotakin tuolla kirkkomaalla ja sitten innostuin siihen, että tuo kirkko on niin kaunis, että se pitää valaistaSe hengellinen työ, kyllä mä sitäkin arvostan, mutta itse halusin olla mukana siinä muussakin toiminnassa korjaamassa jotain... seurakunnan rakennukset on osa historiaa. (H 5)

Haastateltavista kaksi oli ollut seurakunnan luottamushenkilönä. Toinen heistä toimii tehtävässä edelleen. Molempien motiivi luottamushenkilönä toimimiseen on ollut mielenkiinto ja halu vaikuttaa kotiseurakunnan asioihin. Henkilöt kuvasivat kokemuksiaan luottamushenkilöiden asemassa ja toiminnassa tapahtuneista muutoksista.

Se oli mielenkiintosta silloin alkuvuosina ...ne oli kirkossa ne vaalit ja siellä katottiin, että tuli sellaset, jotka yleensä käy kirkossa ja ovat työstä kiinnostuneita. Mutta sittehä se loppuaikoina, mitä mie siellä kerkesin olla, ni se on muuttunu, Poliitiikka pääsi sinnekii valtaamaa alaa ja ei se sitte enää ollu ihan nii mielenkiintosta...yleensä kaikki asiat käsiteltiin niin perusteellisesti, että nykyäähän sen jo melkein tietää, miten ne asiat siitä ratkeaa. Ne on siellä melkein niiku valmiiks suunniteltu. (H 4)

Kun me tultiin tähän seurakunnan toimintaan, niin silloin me huomattiin alkuun, että kirkkovaltuustossa kirkkoherra kun oli laatinut asialistan niin kaikki muut oli hiljaa. Ja me oltiin sitte ainoat (toisen valtuutetun kanssa), jotka aina kysyttiin ja sanottiin etteikö voisi tehdä näin ja näin. Ja muistan, että niissä ensimmäisissä kokouksissa toiset, kiltimmät katsoivat vähän meitä pitkään, että miten te tuolla tavalla...Mutta se on muuttunut...keskustellaan kokouksissa ja ollaan eri mieltä...mutta aikaisemmin se oli toisin. (H 5)

4.3.2 Uskonto ikääntyneen voimavarana

Luterilaisuudessa on perinteisesti pidetty tärkeänä kotona tapahtuvaa uskonnonharjoitusta. Haastateltavien kertomuksissa korostui tämän tavan merkitys. Viidellä henkilöllä kuudesta on tapana kuunnella säännöllisesti radion hartausohjelmia tai jumalanpalveluksia. Kaksi haastateltavaa kuudesta mainitsi tämän tavan periytyvän lapsuudenkodista.

Jos ei aamulla tule esimerkiks aamuhartausta kuunneltua ni se jää se päivä ihan ku sellaseks vajaaks. Meillä oli se aina kotona tapana, ihan siellä lapsuudenkodissa. Aamu- ja iltahartauvet kuunneltiin ja se on jatkunu läpi koko elämän. (H 1)

Kyl mie aamu- ja iltahartauvet olen suurin piirtein koittanu kuunnella. Vaikka ei ne mitenkää aina ole hengellisiä...Radio Deistä ja TV7:sta tulee kyllä hyviä ohjelmia, ku ei kaikkia kato...Kuuntelen mie radiokirkot, että kyllä mie ne joka pyhä oon kuunnellut. Nyt on hyvä ku tulee täältä Raamattuopistolta yheltätoista. Tää tavalline kirkko ko loppuu ni sit alkaa toine. (H 4)

Yksi henkilö kuudesta kertoi lukevansa Raamattua aamuin illoin sekä lisäksi uskonnollisia kirjoja ja lehtiä. Toinen kertoo turvautuvansa hengelliseen kirjallisuuteen erityisesti vaikeissa tilanteissa. Kolmas henkilö muistelee äitinsä neuvoa:

Äiti sano, et lukekaa nuorena, vanhana ei enää jaksa. Vanhana Raamattua ei jaksa ottaa, mut kun näät et on Raamattu, ni sie tiijät siintä. Se on hurjan hyvä neuvo. (H 3)

Rukouksesta mainitsi vain kaksi henkilöä. Tämä johtunee teemahaastattelun luonteesta. Henkilöitä pyydettiin kertomaan yleisesti uskonnon merkityksestä ja ilmenemisestä arkielämässä eikä rukoilemista mainittu erikseen. Rukous on haastatelluille sekä pyytämistä että kiittämistä ja kiitollisuutta terveydestä.

Mie sanon että käsiä saa ristiin laittaa, että näinkii hyvässä kunnossa oon tähän ikkään saakka ollu. (H 2)

Uskonnon henkilökohtaisesta merkityksestä tai uskonnon merkityksestä omassa elämässä kysyttäessä henkilöt kertoivat sen olevan ”aika suuri”, ”ihan kaikessa” ja ”kaikki kaikessa”. Eräs haastateltava ei osannut sanoa tähän kysymykseen mitään erityistä, toinen kertoi kunnioittaneensa uskontoa koko elämänsä ajan ja kolmas pohti uskonnon merkitystä laajemmin.

Kyllähän se uskonto on tietyllä tavalla kuitenkin semmonen perusta. Mä pidän tärkeänä sitä, että on perinteitä. Vaikka ei ois uskovainen niin pitää olla perinteitä, joita vaalii, koska niitten päälle voi sitten rakentaa sitä semmosta kohtuullista omaa elämää, perhe-elämää ja jopa ihan valtakunnallistakin elämää. (H 5)

Maaseudulla luonto on kaikkialla ympärillä. Vuodenaikojen vaihtumisen näkee omasta ikkunasta, vaikka ei jaksaisi liikkua kovin paljon ulkona. Luonto ja erityisesti metsä ovat Luojan kohtaamisen paikkoja.

Minä uskon Luojaan. Kuvittelen, että siellä on korkein voima, joka on saanut aikaiseksi tämän, esimerkiksi luonut ihmisenkin. Jos tämä olisi miljardien yhteensattumien summa niin emme me eläisi täällä tällä tavalla...Tuntuu, että joku ohjaa sitä ja se on se Luoja, joka ohjaa. Mä löydän sen oikeastaan kaikkein parhaiten tuolta luonnosta, metsä on minun paras kirkkoni, ollut aina. (H 5)

Ikääntyneitä askarruttavat kuolemaan liittyvät asiat. Eräs haastateltava kertoi kaksi tarinaa, joissa hän pyysi papilta vastauksia mieltään vaivanneisiin epäilyksiin Jumalan ja kuoleman jälkeisen elämän olemassaolosta. Toinen tarinoista

kertoi papista, joka oli haastateltavan sukulainen ja jota hän kävi tapaamassa sairaalassa tämän kuolinvuoteella.

Mie sanoin (papille), että...kun miulla on sellainen ajatus välillä, että onko toinen maailma olemassa...Sinä olet viimeellä suoralla, sano nyt mulle pappina. (Pappi) sano, että en kai minä olis koko ikääni ihmisille valehdellut. Sanoi, että sinun pitää mennä sinne ja sanoa sukulaisille, että kaikkien pitää pyrkiä taivaaseen. Mie sanoin, kun siehän olet saarnannu meille koko ikäs ja kastanu...ja vihkiny...ja kun mulle tulee vieläkin ajatus, että onko se toinen maailma. (Pappi) sano, että se on olemassa,...sinun on pakko uskoa. (H 6)

Uskonnon merkitys ikääntyneille liittyy haastattelujen perusteella vahvasti monien kohdalla jo lapsuudenkodissa muodostuneisiin uskonnon harjoittamisen tapoihin ja perinteisiin. Pysyvyys ja tuttuus antavat turvallisuuden tunnetta. Heikkinen (2002) viittaa iäkkäiden parissa tehtyihin kertomustutkimuksiin ja toteaa, että ainakin iäkkään omana kokemuksena uskonnollisuus on vanhuuden voimavara. Lapsuudessa saatu uskonnollinen kotikasvatus vaikuttaa vielä elämän loppupuolella. Kristinusko antaa vanhenevalle ihmiselle tulevaisuuden toivoa ja tukee siten elämän tasapainon saavuttamista ja mielenterveyttä. (Heikkinen 2002, 217.)

Haastateltujen kertomuksissa kotiseurakuntien toiminta näyttäytyy ihmisten toimintana, jossa on sen tähden myös puutteensa. Tämä ymmärretään ja kotiseurakuntaan liittyvät kokemukset ovat kokonaisuutena positiivisia. Kirkkoon on syntynyt luottamus erityisesti kuoleman jälkeistä elämää koskevissa kysymyksissä.

Sitä ei vois oikiastaan mitenkään ajatella, ettei luottas kirkkoon, koska on pelko aina siitä, että olenko mie tarpeeks ajatellu elämän toista puolta. Sitä puolta, kun täältä lähtö tulee. (H 6)

Seurakunta on varmasti hyvä. Jos soittaa pappilaan niin kyllä sieltä tulee heti apua. (H 6)

Sosiaalinen pääoma on paljon käytetty käsite nykyisessä hyvinvointikeskustelussa ja sosiaalityön tutkimuksessa. Se on hyvinvoinnin osatekijä, jonka yksiselitteinen määrittäminen on ollut tutkijoille hankalaa. Kaj Ilmonen (2002) viittaa

James Colemaniin ja toteaa, että luottamus on sosiaalisen pääoman selkäranka. Ilmonen on tutkinut kuntalaisten luottamusta kunnallisiin palveluihin ja kunnallisiin toimijoihin. Hän toteaa, että asiat sujuvat, jos luotamme muihin ihmisiin ja heidän kykyynsä hoitaa institutionaaliseen asemaansa liittyvät tehtävät. Esimerkiksi kuntalaisille on tärkeää, että kunnanjohtajaa pidetään rehellisenä ja kaikkien kuntalaisten asiaa ajavana henkilönä. Silloin häneen luotetaan. Tutkimuksessaan Ilmonen havaitsi, että paikallisista kolmannen sektorin toimijoista urheiluseurojen, seurakuntien ja kylätoimikuntien uskottiin edistävän eniten paikallista hyvinvointia. Seurakuntaan hyvinvointia merkittävästi lisäävänä resursina luotti paljon 46 % vastanneista samalla kun esimerkiksi poliittisiin puolueiden paljon luottavien osuus oli 16 %. Ikäryhmittäin tarkasteltuna erityisesti vanhat ihmiset luottivat seurakuntaan paikkakunnan hyvinvoinnin edistäjänä. (Ilmonen 2002, 143–144, 152–155.)

4.3.3 Tuntematon diakoniatyö

Neljä haastateltavaa kertoi tavanneensa joskus diakoniatyöntekijän. Henkilökohtaiset tapaamiset olivat olleet kotikäyntejä, jotka olivat tapahtuneet työntekijän aloitteesta. Osa haastateltavien muistoista liittyi aikaan, jolloin kylillä kiersi sairaanhoitajan koulutuksen saaneita diakonisseja. Tämä tapahtui todennäköisesti ennen kansanterveyslain voimaantuloa vuonna 1972, jolloin kotisairaanhoido siirtyi kuntien tehtäväksi. Kahdelle henkilölle seurakuntasisar oli nimityksenä tutumpi kuin diakoni tai diakonissa. Diakoniatyöntekijän tehtäviin liittyneistä syntymäpäivä- ja kotikäynneistä oli mielipide kahdella haastateltavalla.

Tää on iha hyvä systeemi miun mielestä, että se on yhteinen (syntymäpäiväjuhla). Yhen ihmisen aika menis ihan siinä, täälläkii on niin paljo jo näit vanhoja...sit tietyst ko alkaa sataa lähestyy, nii sit vaikka käviskii...kylhä miusta toisaalta se henkilökohtainen käynti on ihan mukava. (H 1)

Kun tää on vanhusvoittoinen kunta ja seurakunta niin kyllä se diakoniatyöntekijän yks tärkeimmistä tehtävistä on se henkilökohtanen kontakti niihin vanhuksiin, niihin jotka elää yksin...eli tuota kun tuolla sattuu joskus käymään jonkun vanhuksen, se voi olla pariskunnan luona...sukulaiset ehtii käydä kenties kerran kahdessa kuu-

kaudessa tai harvemmin tai jos ei ole sukulaisia ollenkaan, niin kun menee niin tuntee, miten ne riemastuu ja ilostuu ja sieltä ei taho päästä pois. Eli semmonen kontakti on minusta yks tärkeimmistä...Tietysti mä en tunne minkälaisia tilanteita täällä on lapsiperheissä, yksinhuoltajaperheissä, että tää on tietysti vielä tärkeämpää nähdä onko sellasessa perheessä jotakin pielessä. (H 5)

Haastatteluissa tuli selkeästi esille, että diakoniatyötä ei tunneta kovin hyvin. Arvelen sen johtuvan osaltaan diakonisen auttamistyön luonteesta vaihteluvollisuuden alaisena työnä. Toisaalta ikääntyneillä seurakuntalaisilla pitäisi olla helposti saatavilla oleva tieto siitä, miten diakoniatyöntekijään saa yhteyden. Eräs haastateltava kertoi yksin asuvasta iäkkäästä tuttavastaan ja pohti, onko ylipäänsä enää mahdollisuutta kutsua työntekijä kotikäynnille ja mitä kautta se tapahtuisi. Samoin kysyttiin, tekeekö diakoni vielä kotisairaanhoidajan työtä. Se, ettei diakoniatyöntekijän toimenkuvaa kotiseurakunnassa tunneta, kävi ilmi myös kolmannen henkilön haastattelusta. Säännöllistä yhteistyötä erityisesti kunnan sosiaalityöntekijöiden ja kotihoidon kanssa pidettiin tarpeellisena tiedon välittymisen kannalta. Haastateltava arveli yhteistyön esteeksi ”mustasukkaisuuden omasta reviiristä”. Eräs haastateltava totesi, että diakonin työ ei ole laskipykäliin sidottua samalla tavalla kuin kunnan sosiaalityö, jossa määräykset saattavat estää hyvänkin toiminnan. Diakonin tehtäväksi nähtiin tiedon välittäminen huolta aiheuttavista tilanteista kunnan työntekijöille.

4.4 Ikääntyneen toive kotiseurakunnalle: yhteydenpito

Haastateltavilla oli monia toiveita kotiseurakunnalle. Osa niistä koski erityisesti ikääntyneitä ja osa yleisesti seurakunnan toimintaa. Yhteinen nimittäjä kaikkien haastateltavien kohdalla olivat toiveet henkilökohtaisista kontakteista, seurakunnan ”lähemmäs tulo”. Koettua seurakunnan vieraantumista pohdittiin syyttelämättä.

Kyllä seurakunta on kaukana. Se on nyt mänt kauaks, jotenkii vieraantunt...en mie tiijä, mikä siin on syy...se on mänt niiku virallisemmaks...Nii ei se yksin seurakunnan syy ole, koska koko ihmisten elämä on mänt sellaiseks...ei se yksistää seurakunnan syy...sen pitää kulkea sen joukon mukana. (H 3)

Haastateltava toivoi seurakunnan toimintaan ”jotain piristystä, ei mitään ihmeellistä”, mutta arveli esteenä olevan rahan puutteen.

Nyt kun puhutaan, että kun on niin puute rahasta, kaikki riippuu rahasta. (H 3)

Millaisissa tilanteissa haastatellut olivat kokeneet seurakunnan läheisemmäksi? Eräällä henkilöllä oli kokemus siitä, että kun pappi tai seurakuntasisar tuli kotikäynnille, hän oli siellä ”ihan kuin talon väki”. Keskustelu ja tehtävien hoito oli mutkatonta. Haastateltuun oli tehnyt erityisen vaikutuksen se, että pappi uskalsi kertoa omasta elämästään tapauksen, jonka hän muistaa vieläkin. Haastateltu koki papin avoimuuden rohkaisuna siihen, että jokaisella on oikeus puhua omasta elämästään. Toinen henkilö koki seurakunnan tulleen lähemmäksi seurakuntalaisia, kun ”pappilan ovet olivat auki”. Seurakunnan tilaisuuksia oli joskus ollut papin kotona. Papin läsnäoloa paikkakunnalla pidettiin tärkeänä.

Kolme henkilöä mainitsi läheisen menettämisen olevan tilanne, jossa kotiseurakunnan tukea kaivataan yhteydenottona sekä keskustelu- ja kuunteluapuna. Kaksi henkilöä toivoi hautaan siunaamisen toimittavan papin kotikäyntiä ennen omaisen hautajaisia tai muuta yhteydenottoa seurakunnasta kuolemantapauksen ja hautajaisten välisenä, kriittiseksi koettuna aikana.

Yks semmonen kohta on silloin, kun on jonkun läheisen menettäny. ...Tietyst vois vähän ilosemmassakii tilanteessa ottaa yhteyttä et mutta sillohan ihminen tarvii sitä tukea kaikkein eniten, kun se kaik heikoimmillaan. Semmost keskusteluapuu vaikka, mitään asiaa tuuttamatta. Taikka kuunteluapua se on lähinnä silloin. (H 1)

Heikossa asemassa oleviksi tuen tarvitsijoiksi mainittiin myös päihde- ja mielen-terveysongelmaiset. Haastateltava koki heidän auttamisensa vaikeaksi.

Jumalanpalveluksiin ja muihin seurakunnan tilaisuuksiin toivoi lisää vierailuvia puhujia tai esiintyjä kaksi henkilöä. Toisen kokemus oli, että vanhempi sukupolvi kaippaa Raamatun mukaista saarnaa, jonka hän määritteli sisältävän sekä lain että evankeliumin. Hän epäili kuitenkin, olisiko viisasta julistaa sanaa samalla

tavoin nuoremmille sukupolville kuin entisaikaan, vaikka se silloin kosketti ihmisiä enemmän. Nuorten saamisesta mukaan seurakunnan toimintaan oli huolissaan myös toinen haastateltu. Hänen mielestään kotiseurakunta toimi hyvin mitä tuli vanheneviin ihmisiin. Hänen päällimmäinen toiveensa oli saada seurakunnan toimintaan mukaan nuorisoa. Tähän liittyi kokemus käynnistä toisen seurakunnan jumalanpalveluksessa.

Siellä olikin nuorisokirkko ja minusta se oli kivaa kerta kaikkiaan... Se jumalanpalvelus oli rakennettu niitten nuorten varaan eli ne luki ja ne vetivät rukouksia ja lauluja ja kaikkea muuta. ..minusta se oli hieno tilaisuus..sellaista minä kaipaisin...Nyt voitais kehittää tosiaan semmosia iloisia nuorisokirkkotapahtumia, niitä minä kaipaisin. Se on tietysti, että se lisää työtä papille, se lisää työtä nuorisohjaajalle, mutta ei niitä nyt joka päivä tarvitse olla, mutta kun olis edes pari kolme kertaa vuodessa. (H 5)

Maaseudulla julkinen liikenne on vähentynyt ja varsinkin sunnuntaisin syrjäkylillä on mahdotonta päästä kirkkoon ilman omaa kyytiä. Kaksi haastateltavaa pohitti kuljetusongelmaa. Toinen ehdotti puhelinnumeroa, johon voisi soittaa tiettyyn päivään mennessä, kun haluaa kirkkoon. Matkan ei tarvitsisi olla ilmainen. Toisen henkilön kokemus oli, että ihmiset ovat liian arkoja soittamaan, vaikka kyytimahdollisuutta tarjottaisiin. Molemmat olivat sitä mieltä, että kyytiasiaa tulisi suunnitella yhteistyössä paikkakunnalla toimivien järjestöjen kanssa. Kun kyytimahdollisuudesta tiedotettaisiin enemmän, tulisi asia tutummaksi ja mukaan saataisiin vapaaehtoisia yhdyshenkilöitä eri kylille. Langatonta yhteyttä kirkosta palvelutalolle pohdittiin myös. Aasukkaat, joille kirkkoon lähtö on vaikeaa, voisivat kuunnella jumalanpalvelusta talon yhteisissä tiloissa ja siten osallistua seurakunnan elämään.

Syrjäkylillä heikoimmassa asemassa ovat ikääntyneet, jotka asuvat yksin ja joiden liikkuminen on rajoitettua. Silloin hyvä kotiseurakunta on sellainen, joka ei unohda vaan pitää yhteyttä vaikkapa vapaaehtoisten avulla.

Se olis sellane hyvä seurakunta, mikä pitää yhteyttä, kun ei enää ite kykene käymään. Sitä kaipais sillon, että kävis seurakunnan puolesta ihmisiä kattomassa, ettei jätettäis yksinää...Ei sitä piä ajatella, että kun ihminen tulee vanhaks ja huonoks eikä jaksa ite paljon puhua eikä nii muista asioita... Mut että kumminkii, sitä kaipaa

että siinä joku kuuntelee ja kertoo asioista ja on niiku luonnollisesti ihmisten kanssa tekemisissä. Eihä sitä tarvis olla että niin justiin kaikki olis niin hengellistä ja tämmöstä. Koska ei se ihminenkään kun se tulee vanhaks ni ei se jaks sillä tavalla ottaa sitä vastaan mutta jotenkii sitä kumminkii kaipaa...kuka kävis vaan. (H 4)

Haastateltavien konkreettiset toiveet kotiseurakunnalle ovat:

- työntekijöiden henkilökohtaiset kontaktit seurakuntalaisiin
- papin kotikäynti omaisten luona ennen hautajaisia
- muu yhteydenotto seurakunnasta kuolemantapauksen ja hautajaisten välisenä aikana
- lisää vierailevia puhujia ja esiintyjiä tilaisuuksiin
- nuorisokirkko pari kolme kertaa vuodessa
- puhelinnumero, josta voi tilata kirkkokyydin ja vapaaehtoiset yhdyshenkilöt kylille yhteistyössä järjestöjen kanssa
- mahdollisuus kuunnella kotiseurakunnan jumalanpalvelus palvelutalolla
- yhteyden säilyminen kotiseurakuntaan vapaaehtoisten avulla

5 KOTISEURAKUNTA JA IKÄÄNTYNYT TUTKIMUKSEN VALOSSA

Opinnäytetyössä tutkimusaineistona käytetyt kuusi teemahaastattelua ja niiden analyysi eivät voi antaa yleispätevää tietoa ikääntyneiden suhteesta kotiseurakuntaan. Haastateltujen henkilöiden kertomuksista avautuu kuitenkin rikassisältöinen näkymä 1920- ja 1930-luvulla syntyneiden lapsuuteen, nuoruuteen, aikuisuuteen ja nykyisyyteen ikääntyneenä. Kertomukset sisältävät kokemuksia kotiseurakunnasta ja uskonnon merkityksestä sekä toiveita kotiseurakunnalle. Seuraavaksi kuvaan tutkimuskysymyksiin saadut vastaukset ja niistä tehtyjä johtopäätöksiä.

5.1 Kotiseurakunta ikääntyneen elämänkaaren aikaisemmassa vaiheessa

Aloitan lapsuuteen liittyvistä kotiseurakuntamuistoista. Vertaan Häkkisen (2010) suomalaiseen uskonnollisuuteen soveltamaa Wachin uskonnollisuuden ulottuvuudet -mallia haastateltujen kokemuksiin. Lapsuuden kokemukset kotiseurakunnasta liittyvät erityisesti kahteen ulottuvuuteen. Sosiologinen ulottuvuus kirkkoon kuulumisena toteutui siinä, että haastateltavat oli lapsena kastettu ja otettu siten kristillisen seurakunnan jäseniksi. Jäsenenä he olivat pysyneet koko elämänsä ajan. Uskonnon käytännöllinen ulottuvuus lapsuuden kokemuksissa liittyi erityisesti kirkossa ja pyhäkoulussa käynteihin. Kirkossa käynti perheen kanssa oli yleinen tapa. Kirkkomatkoilta oli jäänyt mieleen elämyksiä. Maaseutukylissä asuneiden lapsuudessa pyhäkoulua käytiin usein rippikouluikään asti. Pyhäkoulua kuvattiin toisaalta velvollisuutena ja toisaalta odotettuna tapahtumana, olihan siellä mahdollisuus tavata toisia lapsia. Lapsuuden kokemukset ja erityisesti kodin vaikutus ovat olleet perusta kotiseurakunnan toimintaan osallistumiselle.

Nuoruudenaikaiset kokemukset kotiseurakunnasta liittyvät keskeisesti rippikouluun ja konfirmaatiojuhlaan. Kaikki haastatellut olivat käyneet rippikoulun. Siihen sisältyi paljon ulkoa opettelua: katekismusta, Raamattua ja virsiä. Tiukasta kurista ja koulumaisuudesta huolimatta rippikoulua muisteltiin hyvänä aikana. Mie-

leen olivat jääneet ne papit, joiden opetus oli ollut nuoria kiinnostavaa, selkeää ja perusteltua. Rippikoulu oli yhteisölliseltä merkitykseltään askel kohti aikuisuutta. Nuoruuden kokemuksiin liittyvät kaikki uskonnollisuuden ulottuvuudet. Kristinuskon opin ja muun sisällön opetus liittyy selkeästi uskon teoreettiseen ulottuvuuteen. Konfirmaatiossa vahvistetaan kirkkoon kuulumisen, joten se liittyy sosiologiseen ulottuvuuteen. Uskonnon käytännöllisiä ulottuvuuksia ovat konfirmaatiojumalanpalvelukseen osallistuminen ja henkilökohtaisen uskonelämän vahvistuminen: lupaus elää Jumalan tahdon mukaan. Rippikoulussa haastatellut ovat saaneet perustiedot kristinuskosta, ja konfirmaatiossa heillä on ollut mahdollisuus sitoutua elämään kristittyinä.

Kertomuksissa, jotka liittyvät haastateltujen aikuisikään, painottuu uskonnon käytännöllinen ulottuvuus, seurakunnan toimintaan osallistuminen. Aikuisella tarkoitan tässä työikäistä, noin 20–65-vuotiasta. Työvuodet tosin alkoivat monilla haastatelluilla paljon nuorempana, varsinkin sota-aikana, joka mainittiin useissa kertomuksissa. Haastateltujen aikuisikä sijoittuu 1940-luvulta 2000-luvun alkuun. Kirkollisista toimituksista eniten muisteltiin hautajaisia. Vihkimiset tapahtuivat sota-aikana usein vaatimattomasti papin kansliassa. Maaseudulla aikuisikänsä eläneet kertoivat kotiseurakunnan vilkkaasta toiminnasta kylillä. Siihen kuului seuroja, hartaustilaisuuksia, lähetyspiirejä ja kuoroharjoituksia kouluilla, seurantaloilla ja kodeissa. Seurakuntavastuuseen osallistuttiin vapaaehtoistyön kautta ja luottamushenkilöinä. Haastateltujen aikuisiällä kyläyhteisöissä oli paljon mahdollisuuksia osallistua seurakunnan toimintaan.

5.2 Kotiseurakunta ikääntyneen nykyisessä elämäntilanteessa

Tässä opinnäytetyössä haastateltujen, yli 74-vuotiaiden kertomukset osoittavat ikääntymisen tuovan muutoksia seurakuntasuhteeseen. Puolet haastatelluista kertoi osallistuvansa edelleen aktiivisesti kotiseurakunnan tilaisuuksiin: jumalanpalveluksiin kirkossa, muihin seurakunnan tilaisuuksiin, vapaaehtoistyöhön ja luottamustehtäviin. Seurakunnan tilaisuudet ovat vähentyneet kylistä ja keskittyneet kirkonkylälle. Syiksi nähtiin väen väheneminen ja ikääntyminen sekä nuoremman polven vähäinen osallistuminen. Sairaudet ja huonot liikenneyhtey-

det sivukyliltä estävät tai vähintään rajoittavat haastateltavien osallistumista. Uskonnon käytännöllinen ulottuvuus kirkon toimintaan osallistumisena oli siis useimmilla ikääntyneillä vähentynyt aikaisempaan verrattuna.

Haastatteluaineiston perusteella uskonnon käytännöllinen ulottuvuus alkaa ikääntymisen myötä vähitellen painottua yksityiseen uskonnonharjoitukseen: radion ja television hartausohjelmien seuraamiseen, Raamatun ja hengellisen kirjallisuuden lukemiseen sekä rukoukseen. Lapsuudessa ja nuoruudessa omaksuttujen uskonnollisten tapojen ja perinteen merkitys korostuu ikääntyneiden kertomuksissa. Merkittävää on, että hyväkuntoiset yli 74-vuotiaat osallistuvat vielä aktiivisesti kotiseurakuntansa tapahtumiin ja vapaaehtoistyöhön.

Uskonnon teoreettinen ulottuvuus liittyy kirkon uskoon ja oppiin. Raamatun lukeminen, jopa vain sen sisällön tunteminen kun ei enää jaksaa lukea, lisäsi ikääntyneen turvallisuuden tunnetta. Maaseudulla joka puolella ympärillä oleva luonto nähtiin Luojan käden jälkenä ja läsnäolona maailmassa. Kirkon oppiin liittyen saarnoihin toivottiin sisältyvän sekä lakia että evankeliumia. Kotiseurakuntaan ja erityisesti sen pappiin luotettiin kuolemaan ja kuoleman jälkeiseen elämään liittyvissä kysymyksissä.

Edellä olen yhdistänyt keskeiset haastatteluaineistosta kootut kotiseurakunnan merkitykset Wachin (1947) uskonnollisuuden ulottuvuudet -malliin ja sen Häkkinen (2010) suomalaiseen kirkollisuuteen soveltamaan tulkintaan. Ikääntyneiden kokemuksissa lapsuudesta nykyhetkeen ilmenevät kaikki uskonnollisuuden ulottuvuudet. Kirkon uskoon ja oppiin sitoutuminen, kirkon jäsenyyteen ja yhteisöön kuuluminen, kirkon toimintaan osallistuminen ja yksityinen uskonnonharjoitus liittyvät yhteen. Esimerkiksi jumalanpalvelukseen osallistuminen on kirkon toimintaan osallistumista. Samalla se voi olla myös kirkon uskoon ja yhteisöön sitoutumista. Kaikki uskonnon ulottuvuudet liittyvät yhteen, mutta ne toteutuvat käytännössä yksittäisen jäsenen kohdalle eri tavoin (Häkkinen 2010, 39).

5.3 Ikääntyneiden toiveet kotiseurakunnalle

Ikääntyneiden toiveet kotiseurakunnalle perustuvat merkittävästi heidän omille kokemuksilleen. Puolet haastatelluista mainitsi läheisen menettämisen olevan tilanne, jossa kotiseurakunnan tukea kaivataan yhteydenottona sekä keskustelu- ja kuunteluapuna. Papin, joka toimittaa hautaan siunaamisen, kotikäynti omaisten luona oli koettu hyvänä, ja sitä suositellaan edelleen. Kuolemantapausten ja hautajaisten välinen aika nähtiin menetyksen kokeneelle kaikkein kriittisimmäksi. Tänä aikana toivotaan yhteydenottoa kotiseurakunnasta.

Jumalanpalveluksiin ja muihin seurakunnan tilaisuuksiin toivotaan lisää vierailevia puhujia. Kyytiongelmien estävät monia sivukylillä asuvia osallistumasta kotiseurakunnan jumalanpalveluksiin. Tähän ongelmaan ehdotetaan kahta ratkaisua: puhelinnumeroa, johon voisi soittaa tiettyyn päivään mennessä, kun haluaa kirkkoon, sekä yhteistyötä paikkakunnalla toimivien järjestöjen kanssa. Tarvitaan kyytimahdollisuudesta tiedottamista ja vapaaehtoisia yhdyshenkilöitä kylille. Esille tuli myös idea langattomasta yhteydestä kirkosta palveluasuntojen yhteisiin tiloihin. Asukkailla olisi näin mahdollisuus osallistua yhdessä kotiseurakunnan jumalanpalvelukseen, vaikka eivät jaksaisi lähteä kirkkoon.

Ikääntyvien toiveena on saada seurakunnan toimintaan mukaan lisää nuorisoa. Iloiset nuorisokirkkotapahtumat pari kolme kertaa vuodessa toisivat piristystä seurakunnan elämään ja rakentaisivat sukupolvien välistä yhteyttä. Nuorten toivotaan osallistuvan näiden jumalanpalvelusten suunnitteluun ja tehtäviin. Erityisesti sivukylillä kotiseurakunnan koetaan etääntyneen, menneen kauemmas. Läheisemmäksi sen tekisivät henkilökohtaiset kontaktit, tuttuus, avoimuus ja ihmisten arkeen tuleminen. Papin läsnäoloa paikkakunnalla ja tavoitettavuutta pidetään tärkeänä.

Yhteinen tekijä kaikille ikääntyneiden toiveille ovat henkilökohtaiset kontaktit kotiseurakuntaan. Elämän kriisikohdissa, erityisesti läheisen kuolemaan liittyvissä, toivotaan kotiseurakunnan tukea. Ikääntyneen mielestä hyvä kotiseurakunta on sellainen, johon säilyy yhteys silloinkin, kun ei enää itse pysty lähtemään liikkeelle ja osallistumaan.

Kun ihminen tulee vanhaksi eikä oikein muista asioita tai jaksa paljon puhua, hän kaippaa sitä, ettei häntä jätetä yksin.

5.4 Diakoniatyö ikääntyneen tukena

Haastateltujen kertomuksista kävi ilmi, että diakoniatyötä ei tunneta kovin hyvin. Diakoniatyö ei voi olla ikääntyneen tukena, jos apua etsivä ei tiedä sen auttamismahdollisuuksista tai löydä yhteystietoja. Yli 74-vuotiaat eivät hyödy riittävästi internet-sivujen kautta tapahtuvasta tiedotuksesta, koska harvat heistä ovat tottuneita tietotekniikan käyttäjiä. Kirkon vanhustyön strategiassa (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2005, 26) mainitaan kysely, johon vastanneet kokivat seurakuntien tiedotuksen olevan riittämätöntä. Strategiassa painotetaan, että tiedon välittämiseen tulee valita oikeat ja riittävät kanavat. Hyvä tiedotus jakaa tietoa, herättää mielenkiintoa ja luo yhteyttä. Se antaa kohderyhmälle parhaat mahdollisuudet osallistua toimintaan.

Halu säilyttää yhteys kotiseurakuntaan oli haastateltavien toive. Mitä keinoja diakoniatyöllä on tukea ikääntyneiden tarvetta kuulua seurakuntayhteisöön? Rättyän (2009, 110) tutkimuksessa yhtenä diakoniatyön sisältönä nähdään yhteyteen saattaminen. Tutkimukseen vastanneiden diakoniatyöntekijöiden mukaan se merkitsi sellaisten tilaisuuksien järjestämistä, joissa ihmiset voivat kokea yhteisöllisyyttä, tavata toisiaan ja viettää aikaa yhdessä. He järjestivät kirkkopyhiä, kummilapsitapahtumia, kerhoja, retkiä, leirejä ja juhlia. Tilaisuudet olivat työalojen rajat ylittäviä ja niitä järjestettiin seurakunnan tiloissa sekä eri puolilla kyliä. Ihmisten luokittelemista erityisryhmiin ei nähty tarpeellisenä, vaan oleellista oli yhdessä oleminen. Seurakunnan toiminnasta ja diakoniatyön palveluista tiedottaminen ja niihin mukaan kutsuminen nähtiin tärkeänä.

Eryyisenä mahdollisuutena yhteisöllisyyteen diakoniatyöntekijät näkivät jumalanpalvelusyhteyden. Jumalanpalvelus oli seurakuntayhteisön keskus, johon työntekijät kutsuivat ihmisiä. Heidän mukaansa diakoniatyön erityinen paikka ja tehtävä oli mahdollistaa jumalanpalvelusyhteys niille, jotka sitä halusivat ja tarvitsivat, mutta jotka jäivät siitä osattomiksi. Käytännössä tämä merkitsi kuljetus-

ja saattoavun järjestämistä, ehtoollisen jakamisessa avustamista, avustajien hankkimista ja mukaan ottamista jumalanpalvelusten toteuttamisessa sekä sen mahdollistamista, että seurakuntalaiset pääsivät ehtoolliselle. (Rättyä 2009, 110.)

Yhteyteen saattaminen oli myös ihmisten luokse menemistä. Se tarkoitti etsivää työtä kotikäyntien ja erilaisten työpaikoille, laitoksiin, asuinalueille ja kyliin tehtävien vierailujen muodossa. Näillä vierailuilla tavoitettiin diakoniatyöntekijöiden mukaan sellaisia ihmisiä, joita muuten ei olisi saavutettu, ja kartoitettiin yhteisöllisyyden ja avun aukkopaiikkoja. Ihmisten luokse meneminen osoitti välittämistä ja yhteyden rakentamista. Tutuksi tuleminen helpotti yhteyden ottamista seurakunnan työntekijään, jos siihen tuli tarvetta myöhemmin. (Rättyä 2009, 110–111.) Rättyän tutkimuksessa kuvataan sellaista käytännön diakoniatyötä, joka vastaa moniin opinnäytetyöni teoria- ja tulososassa esille tulleisiin haasteisiin.

Väestön ikääntyessä diakonisen vanhustyön tarve jatkaa kasvuaan myös harvaan asutulla maaseudulla. Voidakseen vastata alueen tarpeisiin diakoniatyön, kuten muunkin seurakuntatyön, on oltava suunnitelmallista ja verkostoitunutta. Seurakuntatyön erityisosaamista ovat ikääntyneiden henkinen ja hengellinen tukeminen sekä sielunhoito. Rättyän (2009) tutkimuksessa diakoniatyöntekijät korostivat entistä tarkempaa työn painopistealueiden harkintaa ja keskittymistä hädänalaisimpien ihmisten auttamiseen. Näitä olivat heidän mukaansa vanhukset, päihde- ja mielenterveysongelmaiset, omaishoitajat, maahanmuuttajat, nuoret ja perheet. Vanhuksille tuli suunnata nykyistä enemmän diakonisia sielunhoitopalveluita. Päättäjiin tuli pyrkiä vaikuttamaan vanhusten aseman parantamiseksi. Vanhustyön kehittäminen nähtiin merkittäväksi haasteeksi tulevaisuuden diakoniatyölle. Vastaajien mielestä kotikäynteihin ei ollut riittävästi aikaa, niitä tehtiin liian vähän ja ilman riittävää suunnitelmallisuutta. Muutamat vastaajat olivat luopuneet kotikäyntityöstä, kun taas osa korosti niiden tärkeyttä. Kotikäyntityön suunnitelmallisuutta haluttiin parantaa keskittymällä sielunhoidollisiin kotikäynteihin ja tekemällä yhteistyötä julkisen sektorin työntekijöiden kanssa (Rättyä 2009, 118–119, 124).

6 POHDINTA

Lähtökohta opinnäytetyölleni on ollut henkilökohtainen kiinnostus ikääntyneiden tilanteeseen. Ihmiset elävät vanhemmiksi ja pysyvät kauemmin terveinä kuin aikaisemmin, mikä on hyvä asia. Julkisuudessa ikääntyvistä ja ikääntymisestä puhutaan kuitenkin usein ongelmana. Eläkepomme räjähtää käsiin tai huoltosuhde vääristyy, kun yhä harvemmat työssä käyvät ”elättävät” yhä suuremman ikääntyneiden joukon. Hyvän yhteiskunnan tuntomerkki on, miten se huolehtii eniten apua tarvitsevista jäsenistään, lapsista ja vanhuksista. Pohjimmiltaan on kysymys ihmisarvosta. Jokainen ihminen on arvokas riippumatta siitä, miten hyödyllinen tai taloudellisesti tuottava hän on yhteiskunnalle. Erityisesti on muistettava, että yli 74-vuotiaat ovat niitä, jotka ovat kokeneet raskaan sotaajan ja rakentaneet hyvinvointiyhteiskunnan perustan. Tässä yhteiskunnassa heitä ei voi pitää taakkana tai ongelmana, vaan heillä on oikeus hyvään vanhuuteen.

Toinen kiinnostukseni kohde on maaseutu. Olen asunut suurimman osan ikääni maaseudulla ja kokenut konkreettisesti muutoksen, joka on tapahtunut maaseutukylissä viime vuosikymmenien aikana. Ne hiljenevät, kun nuoret lähtevät opiskelemaan. Harva palaa takaisin. Väki ikääntyy ja muuttaa kirkonkylille. Maaseudulla on jo nyt kuntia, joiden väestöstä kolmasosa on eläkeikäisiä. Jaan monissa tutkimuksissa esille tulleen huolen syrjäseutujen asukkaiden palveluiden säilymisestä. Epävarmuus siitä, saako ikääntynyt apua mistään sitä tarvitessaan, lisää turvattomuuden tunnetta ja alentaa elämänlaatua. Huoli koskee paitsi julkisia palveluita myös yhä suuremmiksi yksiköiksi keskittyvien seurakuntien palveluita ja läsnäoloa maaseudulla.

Yhteiskunnan palvelujen väheneminen luo paineita kolmannelle sektorille, johon seurakunnat yleensä lasketaan kuuluviksi. Diakoniabarometrin (2013, 67, 72) mukaan diakoniatyöntekijät kokivat, että vanhusten avun tarve on lisääntynyt. Jatkotutkimuksen aihe voisikin olla, mitä toimenpiteitä kirkko ja sen paikallisseurakunnat ovat käytännössä tehneet vastatakseen ikääntyneiden lisääntyneeseen diakonisen avun tarpeeseen. Diakonian viranhaltijoiden erityisosaamista

on sellainen henkinen ja hengellinen tuki, jota kunnallisen puolen työntekijät eivät voi antaa. Se on aktiivista kuuntelemista, hengellisen elämän mahdollistamista ja rakkauden välittämistä sekä monien elämänskysymysten ja uskonasioiden pohdintaa. Kristillinen usko antaa ikääntyneelle ihmiselle toivoa ja kokemusta elämän mielekkyydestä.

Tutustuessani opinnäytetyöhöni liittyvään kirjallisuuteen totesin, että viime vuosina on alettu kiinnittää huomiota ikääntyneiden hengellisiin tarpeisiin osana hyvää hoito- ja hoivatyötä. Totesin myös, että on olemassa runsaasti tutkimus- ja muuta tietoa, jota voi hyödyntää diakoniatyön suunnittelussa. Ajankohtaista tietoa löytyy niin verkostoitumisesta, vapaaehtoistyöstä, vanhustyön työmenetelmistä kuin diakonisesta yhteisötyöstä ja sielunhoidosta. Parhaita oppitunteja seurakuntatyötä ajatellen saattoivat kuitenkin olla ne hetket, jolloin kuuntelin haastateltavieni kokemuksia ja ajatuksia kotiseurakunnasta. Olen niistä heille hyvin kiitollinen.

Huomaan nyt työni valmistuessa, että opinnäytetyöprosessi on ollut minulle mitä suurimmassa määrin identiteettityötä. Kirkkoon liittyvä julkinen keskustelu herätti tarpeen selvittää, mistä seurakunnassa ja sen toiminnassa oikeastaan on kysymys. Luin kirkon strategioita. Niissä on paljon hyviä ajatuksia seurakuntatyön kehittämisestä. Toimenpide-ehdotukset esimerkiksi vanhustyön strategiassa ovat kuitenkin niin suurpiirteisiä, että epäilen monen seurakunnan jättävän ne sanoiksi paperille. Parhaan vastauksen seurakunnan tehtävästä löysin mietinnöstä, joka liittyy Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö -strategiaan (2007, 3). Sen mukaan kristillinen kirkko on yhteisö, jossa ihmisiä liittyy toisiinsa yhteinen usko Kristukseen. Uskon ytimessä on siis Jeesus Nasaretilainen. Kristityn ja kristillisten yhteisöjen identiteetti syntyy ja vahvistuu Hänen tuntemisestaan. Hänen vaikutuksestaan syntyy myös rakkaus lähimmäisiä kohtaan. Kristittyjen Jumalaa voidaan palvella ainoastaan palvelemalla toisia ihmisiä.

Rakasta Herraa, Jumalaasi, koko sydäimestäsi ja koko sielustasi,
koko voimallasi ja koko ymmärrykselläsi, ja lähimmäistäsi niin kuin itseäsi.

Luuk. 10:27

LÄHTEET

- Antikainen, Marjo-Riitta 2006: Demokratian synnystä moderniin moniarvoisuuteen 1900-luvulla. Teoksessa Marjo-Riitta Antikainen, Esko Laine & Anne Birgitta Yeung Kaupunkilaisten kirkko. Helsinkiläisten ja seurakunnan kohtaamisia kuudella vuosisadalla. Helsinki: Otava, 89–160.
- Eloranta, Tuija & Punkanen, Tiina 2008. Vireään vanhuuteen. Helsinki: Tammi.
- Gothóni, Raili 2009. Anna & Arvo. Tutkimus yhteisvastuuhankkeen toteutumisesta. Helsinki: Kirkkopalvelut.
- Gothoni, Raili & Jantunen, Eila 2003. Seniorien seurakunta: 75-vuotiaiden helsinkiläisten ajatuksia elämästään ja seurakunnastaan. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A. Tutkimuksia. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Heikkinen, Riitta-Liisa 2002. Mielen voimavarat vanhetessa. Teoksessa Eino Heikkinen & Marjatta Marin (toim.) Vanhuuden voimavarat. Helsinki: Tammi, 207–231.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hyväri, Susanna 2008. Paikkasidos elämäntavassa ja elämäntavassa: maaseutu ja kaupunki yhden ikäryhmän kokemana. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189–222.
- Häkkinen, Seppo 2010. Ihanne ja todellisuus. Jäsenyyteen sitoutuminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1960-luvulta 2000-luvulle. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 108. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Ilmonen, Kaj 2002. Luottamus paikallisiin instituutioihin ja sosiaalisiin verkostoihin. Teoksessa Petri Ruuskanen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Jyväskylä: PS-kustannus, 136–160.

- Jyrkämä, Jyrki 2008. Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa Anna Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 267–323.
- Kananen, Jorma 2008. Kvali. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja –sarja. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kiiski, Jouko 2013. Diakoniatyöntekijä – rinnallakulkija ja kaatopaikka. Diakoniabarometri 2013. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 33. Viitattu 12.11.2013.
<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp2?Open&cid=Content314568>
- Kirkkojärjestys 1991/1055. Viitattu 3.6.2013.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055>
- Kirkkolaki 1993/1054. Viitattu 20.5.2013.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054>
- Kivikoski, Tuija & Kivikoski, Kullervo 2009. Uskonnollisuus muistisairaana elämässä – sairaalapastori muistitiimin jäsenenä. Memo 2/09, 16–18.
- Lindqvist, Martti 1995. Auttajan varjo. Helsinki: Otava.
- Lindqvist, Martti 2002. Vanheneminen, etiikka ja elämän arvot. Teoksessa Eino Heikkinen & Marjatta Marin (toim.) Vanhuuden voimavarat. Helsinki: Tammi, 233–261.
- Mazzarella, Merete 2001. Kun kesä kääntyy. Vanhenemisen taidosta. Helsinki: Tammi.
- Niemelä, Kati 2011. Heikkeneekö uskonnollisuus ikäryhmissä? Uskonnollinen kasvatus ja sen merkitys uskonnollisuuden selittäjänä. Teoksessa Kimmo Ketola, Kati Niemelä, Harri Palmu & Hanna Salomäki Uskonto suomalaisten elämässä. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 9. Tampere: Tampereen yliopisto, 40–59.
- Nousiainen, Kirsi 2010. Eettiset kysymykset gerontologisessa sosiaalityössä. Viitattu 12.11.2013. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/tutkimusesittely/ikaantyminen/tutkimus-ikaantyminen/eettiset-kysymykset-gerontologisessa-sosiaalityossa>
- Nurmi, Jan-Erik; Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki; Lyytinen, Paula; Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Isto 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Porvoo: WSOY.

- Ponnikas, Jouni; Korhonen, Sirpa; Kuhmonen, Hanna-Mari; Leinamo, Kari; Lundström, Niklas; Rehunen, Antti & Siirilä, Heli 2011. Maaseutukatsaus 2011. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 3/2011. Viitattu 4.3.2013.
http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/1657/Maaseutukatsaus_2011_www.pdf
- Portin, Petter 2003. Vanheneminen biologisena ilmiönä. Teoksessa Eino Heikkinen & Taina Rantanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim., 302–312.
- Routasalo, Pirkko 2009. Yksinäisyyden lievittäminen. Teoksessa Tiikkainen, Pirjo & Voutilainen, Päivi (toim.) Gerontologinen hoitotyö. Helsinki: WSOY, 184–195.
- Rättyä, Lea 2009. Diakoniatyö yksilöllisenä ja yhteisöllisenä auttamisena yhteiskunnallisessa muutoksessa. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Saarenheimo, Marja 2003. Vanhuus ja mielenterveys. Arkielämän näkökulma. Helsinki: WSOY.
- Stuart-Hamilton, Ian 2003. Vanhenemisen psykologia. Kuopio: Unipress.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2008. Kirkon läsnäolo maaseudulla. Kirkon maaseutustrategia 2008. Viitattu 12.11.2013.
[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/D369F10AF9D44A9FC22577A500368BD5/\\$FILE/Kirkon_maaseutustrategia.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/D369F10AF9D44A9FC22577A500368BD5/$FILE/Kirkon_maaseutustrategia.pdf)
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2007. Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategiaa vuoteen 2015 laatineen työryhmän mietintö. Viitattu 3.10.2013.
[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9297F603C875C1C8C225770A002E3448/\\$FILE/kirkon_strategia_2015_mietinto.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9297F603C875C1C8C225770A002E3448/$FILE/kirkon_strategia_2015_mietinto.pdf)
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2005. Usko, toivo ja rakkaus – voimavaraksi vanhuudessa. Kirkon vanhustyön strategia 2015. Viitattu 3.10.2013.
[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/DF0ABA2ACB69098AC225770A0037182B/\\$FILE/kirkonvanhustyonstrategia.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/DF0ABA2ACB69098AC225770A0037182B/$FILE/kirkonvanhustyonstrategia.pdf)
- Teinonen, Timo 2007. Terveys ja usko. Helsinki: Kirjapaja.
- Tiikkainen, Pirjo 2006. Vanhuusiän yksinäisyys. Seuruututkimus emotionaalisista ja sosiaalisista yksinäisyyttä määrittävistä tekijöistä. Jyväskylä:

Jyväskylän yliopisto.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vaarama, Marja; Luoma Minna-Liisa & Ylönen, Lauri 2006. Ikääntyneiden toimintakyky, palvelut ja koettu elämänlaatu. Teoksessa Mikko Kautto (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2006. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 104–136.

Vaarama, Marja; Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari (toim.) 2010. Suomalaisten hyvinvointi 2010. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Wach, Joachim 1947. Sociology of religion. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & co.

LIITE

Teemahaastattelun runko

Kirkkoon kuuluminen

Kerro ajatuksiasi kirkkoon kuulumisesta.

- Onko jokin erityinen tekijä, miksi haluat kuulua kirkkoon?

Kirkon toimintaan osallistuminen

- Kerro, millaisia ovat varhaisimmat kirkkoon liittyvät muistosi?
- Mitä sinulle muistuu mieleen rippikouluajastasi. Millaisena sen koit?
- Kerro suhteestasi kotiseurakuntaan aikuisiällä. Tuleeko mieleesi jokin erityisen merkittävä/vaikuttava/mieleen painunut tapahtuma?
- Onko elämässäsi ollut vaiheita, jolloin erityisesti olet toivonut tukea kotiseurakunnalta? Millaista tukea olet saanut? Kerro hyvistä muistoista. Olisiko seurakunta voinut tehdä jotakin toisin?
- Oletko tavannut diakoniatyöntekijää? Millaisissa tilanteissa?

Uskonnon merkitys

- Kuvaile, mikä merkitys uskonnolla on sinulle? Onko jotain esimerkkiä, miten se ilmenee arkisessa elämässä?

Toiveet seurakunnalle

- Mitä toivot kotiseurakunnaltasi, kun ajattelet elämääsi eteenpäin? Missä haluat olla mukana? Mihin haluat osallistua? Miten tämä voisi toteutua?
- Millaisessa elämäntilanteessa toivot seurakunnan tukea? Millaista tukea?
- Kerro vielä, millainen on mielestäsi ikääntyvän/ikäntyneen kannalta hyvä kotiseurakunta?